

קריאת שמע

"ויקרא יעקב אל בניו ויאמר האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים" (בראשית מט. א.). בקש יעקב לגלות לבניו קץ הימין ונסתלקה ממנו שכינה. אמר: שמא חס ושלום יש במטתי פסול? כאברהם - שיצא ממנו ישמעאל - ואבי יצחק שיצא ממנו עשיו?! אמרו לו בניו: "שמע ישראל! ה' אלהינו ה' אחד" (דברים ו. ד.) אמרו: כשם שאין בלבך אלא אחד, כך אין בלבנו אלא אחד. באותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר: "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד".

(מסכת פסחים נו. א. בראשית רבא: פרקים - צו, צח, צט. מדרש תנחומא פרשיות וירא, ויחי מדרש שוחר טוב על תהלים פרק לא. ילקוט שמעוני על פרשת ויחי).

"ענה יעקב אבינו ואמר: יהא שמיה רבא מברך לעלמי עלמין".
(תרגום ירושלמי לבראשית מט.א.).

"אין דבר גדול כקבלת מלכות שמים". (מרן רבי יוסף קארו 'בית יוסף' על ה -'טור' הלכות קריאת שמע סימן סו.).

באורים

קץ הימין - עת הגאולה השלמה. (דניאל יב. ג.).

במטתי פסול - פסול ביוצאי חלצי.

"שמע ישראל - לאביהם היו אומרים כך" (רש"י, פסחים נו.א.).

הקבלה בין שמע ישראל לבין עשרת הדברות

שמע ישראל	עשרת הדברות	הסברים
שמע ישראל ה' אלהינו	אני ה'	
ה' אחד	לא יהיה לך	
ואהבת את ה' אלהיך	לא תשא	האוהב את המלך (הקב"ה) לא ישבע בשמו לשקר*
למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי	זכור את	השבת שקולה כנגד כל מצות התורה* בשבת ניתנה תורה לישראל (מסכת שבת פו. א.)
למען ירבו ימיכם	כבד את	
ואבדתם מהרה	לא תרצח	סופו של רוצח להרצח* "על דאטפת עטפוך וסוף מטפיק יטופון" (מסכת אבות פרק ב. משנה ו.)
ולא תתרו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם	לא תנאף	הלב והעין הם שני סרסורי החטא*
ואספת דגנך	לא תגנוב	"דגנך" ולא דגנו של חברך*
אני ה' אלהיכם	לא תענה	אם העדת עדות שקר, כאילו העדת שלא ברא הקב"ה שמים וארץ *
וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך	לא תחמוד	"ביתך" ולא בית חברך *

מקור:

* מסכת ברכות ירושלמי פרק א. הלכה ה.

עדות

שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד

שאו מרום עיניכם

למי?

שדי מלך עולם

קבל עליך

עול מלכות שמים

מקור: אורח חיים סימן ס"א. 'כף החיים'.

הלכות קריאת שמע

מפתח ההלכות

- נח. הלכות קריאת שמע וברכותיה.
- נט. דין ברכה הראשונה מ'וצר'.
- ס. דין ברכות לקריאת שמע ואם צריכים כוונה.
- סא. דין במה צריך לדקדק ולכוון בקריאת שמע.
- סב. מי שלא דקדק בקריאת שמע או לא השמיע לאזנו.
- סג. לישוב בשעת קריאת שמע ושלא ישן.
- סד. דין הטועה בקריאת שמע.
- סה. הנכנס לבית הכנסת ומצא ציבור קוראין קריאת שמע.
- סו. באיזה מקום יכול להפסיק ובאיזה מקום לא יפסיק.
- סז. דין ספק אם קרא קריאת שמע.
- סח. שלא להפסיק בפיוטים.
- סט. דין פורס על שמע.
- ע. מי הם הפטורים מקריאת שמע.
- עא. אבל והוסקים במת פטורין מקריאת שמע.
- עב. דין נושאי המיטה והמנחמים והמלויים.
- עג. הישן עם אשתו ובניו איך יתנהג.
- עד. שלא לברך כשאיבריו רואים את הערוה.
- עה. להזהר מגילוי שיער. וקול אשה בשעת קריאת שמע. וכן שלא לקרותה כנגד הערוה.
- עו. להזהר מצואה בשעת קריאת שמע.
- עז. שלא לקרות כנגד מי רגלים.
- עח. מי שנצרך להטיל מים בשעת קריאה.
- עט. מי שנזדמן לו צואה בשעת קריאה.
- פ. מי שאינו יכול להשמר מהפיח.
- פא. דין צואת קטן.
- פב. דין צואה יבשה.
- פג. דין בית הכסא בקריאת שמע.
- פד. אם מותר לקרות במרחץ.
- פה. באיזה מקומות אסור לקרות קריאת שמע.
- פו. שצריך להרחיק מן מים סרוחים.
- פז. כמה צריך להרחיק בשעת קריאת שמע מן גרף של רעי.
- פח. בעל קרי מותר בקריאת שמע.

הלכות קריאת שמע

נח. הלכות קריאת שמע וברכותיה (ובו ז' סעיפים)

א. זמן קריאת שמע של שחרית - משיראה את חבירו, הרגיל עמו קצת, בריחוק ארבע אמות ויכירנו. ונמשך זמנה עד סוף שלוש שעות, שהוא רביע היום. ומצותה מן המובחר לקרותה כותיקין, שהיו מכוונים לקרותה מעט קודם הנץ החמה כדי שיסיים קריאת שמע וברכותיה עם הנץ החמה. ויסמוך לה התפילה מיד בהנץ החמה. ומי שיוכל לכוין לעשות כן שכרו מרובה מאד.

הגדה:

שיעור הנץ החמה הוא כמו שיעור שעה אחת קודם שיעלה כל גוף השמש על הארץ.

ב. אם לא קרא אותה קודם הנץ החמה, יש לו להקדים לקרותה במהרה כל מה שיוכל.

ג. מי שהוא אנוס - כגון שהיה משכים לצאת לדרך במקום גדודי חיה וליסטים - שלא יוכל לעמוד ולא לכוין אפילו פרשה ראשונה ואפילו עד "על לבבך", או שבני השיירא הולכים מהרה ולא ימתינו לו כלל - יכול לקרותה עם ברכותיה משעלה עמוד השחר. דכיון שעלה עמוד השחר שפיר קרינן בה "ובקומך". וגם שפיר מיקרי "יוצר אור". אבל אם אינו מקום גדודי חיה וליסטים, וגם אין בני השיירא נחפזים כל כך - אפילו יוצא לדרך אחר שעלה עמוד השחר - אינו קורא עד שיגיע זמנה.

ד. אם קראה משעלה עמוד השחר, אף על פי שלא היה אנוס, יצא בדיעבד.

הגדה:

ואם קראה בלי ברכות יחזור לקרותה בזמנה עם הברכות. ועיין לקמן סימן ס.

ה. אם נאנס ולא קרא קריאת שמע ערבית עד שעלה עמוד השחר - כיון שעדיין לא הנץ החמה קורא קריאת שמע ויוצא בה ידי חובת קריאת שמע ערבית. ואם היה אנוס באותה שעה לצאת לדרך - מקום גדודי חיה וליסטים - לא יקרא אז קריאת שמע פעם שניה לצאת בה ידי חובת קריאת שמע של יום, שמאחר שעשה לאותה שעה לילה אי אפשר לחזור ולעשותו יום.

באורים

א. ד' (ארבע) אמות - נקבע בהלכה כמרחק מינימלי כ- 1.9 מטר (אשכנזי - כ- 2.3 מטר).

שעה - שעה זמנית. משך הזמן מעלות השחר עד צאת הכוכבים מחולק לשנים עשר חלקים. כל חלק נקרא שעה זמנית. אורך שעה זמנית אינו זהה בקיץ ובחורף, בניגוד לשעה המקובלת בימינו שהינה יחידת זמן קצובה.

ותיקין - "אנשים ענווים ומחבבים מצוה". "המקדימין למצוות ומחזרים לעשות דבר בזמנו". (רש"י, מסכת ברכות מ.ב.)

הנץ החמה - זריחת השמש (מסכת תענית פרק ג. משנה מ.ו.). הנץ - נצץ, הבריק, הזהיר. "ונצצים כעין נחשת קלל" (יחזקאל א. ז.).

ג. 'שפיר קרינן' - הרי זה בגדר תקין.

נח. הלכות קריאת שמע

ז. אף על פי שזמנה נמשך עד סוף השעה השלישית - אם עברה שעה שלישית ולא קראה - קורא אותה בברכותיה כל שעה רביעית, שהוא שלישי היום, ואין לו שכר כקוראה בזמנה. ואם עברה שעה רביעית ולא קראה - קוראה בלא ברכותיה כל היום.

ז. אם לא קרא קריאת שמע ביום - יש אומרים שיש לה תשלומין בערבית. וכן אם לא קרא קריאת שמע ערבית - יש לה תשלומין ביום. ויש חולקים.

באורים

ז. יש לה תשלומין - "אין הכוונה שיצא בזה ידי קריאת שמע, מאחר שכבר עבר זמנה ואינו אלא כקורא בתורה. רק שלכתחילה יש להשלימה כמו תפילה." (משנה ברורה).

נח. הלכות קריאת שמע מקורות

תנ"ך

- א. שבע ביום הללתיך על משפטי צדקך. ⁽¹⁾ (תהילים קיט. קסד).
יראוך עם שמש. ⁽²⁾ (תהילים עב. ה).
ז. מעות לא יוכל לתקן וחסרון לא יוכל להמנות. ⁽³⁾ (קהלת א. טו).

פרשנות על התנ"ך

- בשחר מברך שתיים (שתי ברכות) לפנייה (לפני קריאת שמע) ואחת לאחריה, ובערב מברך שתיים לפנייה ושתיים לאחרי. פסוק זה הינו האסמכתא לשבע הברכות הללו. (מסכת ברכות ירושלמי א.ה. משנה וגמרא)
- ותיקין (אנשים עניים ומחבבים את המצות - רש"י) היו גומרין אותה (קריאת שמע) עם הנץ החמה כדי שיסמוך גאולה לתפילה.
- ז. שביטל קריאת שמע של ערבית וקריאת שמע של שחרית. (מסכת ברכות כו.א).

תלמוד- בבלי וירושלמי

- א. ב. ברכות: בבלי ג.א.ב. ד.ב. ט. ב. (משנה) תוספות בקטעים "אחרים" "לקריאת שמע" "כל" י.ב. כה.ב. כו.א. כט.ב. ברכות: ירושלמי א.ב. (משנה) א.ה. ד.א. שבת ירושלמי א.ב. יומא לז.ב. תוספות בקטע "אמר" אביי
- ג. ד.ה. ברכות: בבלי ח.ב. תוספות בקטע "לא" ט.א. תוספות בקטע "לעולם" ט.ב. ל.א. ירושלמי א.א.
- ו. ברכות: בבלי ט. ב. (משנה) י.ב. ירושלמי א.ב. (משנה).
- ז. ברכות כו.א. חגיגה ט.ב.

רמב"ם- הלכות

- א. ב. קריאת שמע א. יא. תפילה ג.א. ז.יז.
- ג. ד.ה. קריאת שמע א: י. יב.
- ו. קריאת שמע א. יג.

הלכות קריאת שמע

נט. דין ברכה ראשונה מ'יוצר'
(ובו ה' סעיפים)

א. "ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם יוצר אור ובורא חושך". תיקנו להזכיר מידת לילה ביום להוציא מלב האפיקורסים שאומרים שמי שברא אור לא ברא חושך.

ב. אם טעה ואמר "אשר בדברו מעריב ערבים" ונזכר מיד ואמר "יוצר אור" וגם סיים "יוצר המאורות" - יצא. אבל אם אמר "בדברו מעריב ערבים" ולא אמר "יוצר אור" או לא סיים "יוצר המאורות" - לא יצא. ואם אמר "יוצר אור ובורא חושך", אשר בדברו מעריב ערבים " וגם סיים "מעריב ערבים" - לא יצא.

הגה:

והוא הדין אם לא אמר תחילה רק "יוצר אור", אם סיים "מעריב ערבים" - לא יצא.

אבל אם סיים "יוצר המאורות", כיון שפתיח "יוצר אור" - יצא, אף על פי שהפסיק ב"מעריב ערבים".

ג. יש אומרים שקדושה שב'יוצר' יחיד אומרה לפי שאינה אלא סיפור דברים. ויש אומרים שהיחיד מדלגה ואינה נאמרת אלא בציבור. ויש לחוש לדבריהם וליזהר שהיחיד יאמרנה בניגון וטעמים כקורא בתורה.

הגה:

וכבר פשט המנהג כסברא הראשונה והיחיד אומר אותה. וכשעונן קדושה זאת אומרים אותה בקול רם.

ד. ברכת 'יוצר' וערבית אומר עם השליח ציבור בנחת.

הגה:

וימחר לסיים קודם שיסיים השליח ציבור. ויענה אמן אחר שליח ציבור. ומיהו אם לא אמרה רק שמעיה משליח ציבור - יצא, דבברכות אלו השליח ציבור מוציא היחיד אף על פי שהוא בקי. מיהו אין השליח ציבור מוציא היחיד בפחות מעשרה.

ולא יענה אמן אחר סיום "הבוחר בעמו ישראל באהבה" משום דהוי הפסק.
הגה: ועיין לקמן סימן ס"א.

נט.הלכות קריאת שמע

ה. אם טעה בברכת 'יוצר', בענין שצריך לעמוד אחר תחתיו - אם טעה מקדושה ואילך אין השני צריך להתחיל אלא ממקום שפסק.

הגה:

דהיינו שמתחיל מקדושה ואילך. ואם טעה קודם קדושה צריך להתחיל בראש.

באורים

א.אפיקורוס - עיין בבאור לסעיף נג.

ב. יצא - יצא ידי חובה, קיים את המצוה.

ג. קדושה שביוצר - "קדוש, קדוש, קדוש ה' צבאות" לפני ברכת 'אהבת עולם'.

ד. מיהו- אבל דהוי- מהוה.

ה.טעה- "שליח ציבור שטעה ואינו יודע לחזור למקומו- יעמוד אחר תחתיו." (להלן סימן קכו. ב.).

נט. הלכות קריאת שמע מקורות

תנ"ך

סעיף	דבר ה' בפסוק	ספר	פרק	פסוק
א	ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור	בראשית	א	ג
	ולכל בני ישראל היה אור במושבתם:	שמות	י	כג
	יוצר אור וברא חשך עושה שלום ובורא רע אני ה' עשה כל אלו ⁽¹⁾	ישעיה	מה	ז
	זרח בחשך אור לישרים	תהילים	קיב	ד
	לדוד ה' אורי וישעי ממי אירא	תהילים	כז	א
ב	ויאמר אלהים יהי מארת ברקיע השמים להבדיל בין היום ובין הלילה והיו לאתת ולמועדים ולימים ושנים	בראשית	א	יד
	קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו	ישעיה	ו	ג
	ושמרתם את בריתי והייתם לי סגלה מכל העמים	שמות	יט	ה
	כי עם קדוש אתה לה' אלהיך ובך בחר ה' להיות לו לעם סגלה מכל העמים	דברים	יד	ב
	קומי אורי כי בא אורך וכבוד ה' עליך זרח ⁽²⁾	ישעיה	ס	א
	והלכו גוים לאורך ומלכים לנגה זרחך ⁽³⁾	ישעיה	ס	ג
	אהבתי אתכם אמר ה'	מלאכי	א	ב

פרשנות על התנ"ך

1. אין לשנות את דבר ה' בפסוק. ולמה אנו אומרים בתפילה "ובורא את הכל" כאשר בפסוק במקורו נכתב "ובורא רע"? וזאת כדי לומר בלשון מעולה ("לישנא מעליא") ויש להמנע מהזכרת הרע. (מסכת ברכות יא.ב.).
2. ולכן נכללו בברכה הפסוקות: "לעושה אורים גדולים" "אור חדש בציון תכין" (בית יוסף' על סימן נט. ב' טור')
3. "אור חדש על ציון תאיר" (נוסח אשכנזים) - "אור שברא הקדוש ברוך הוא בששת ימי בראשית - לא היה העולם כדאי להשתמש בו וגנזו לצדיקים לעתיד לבוא. ועל אור זה" ניבא הנביא ישעיה". (בית יוסף' על 'טור' סימן נט.)

נט. הלכות קריאת שמע מקורות

תלמוד - בבלי וירושלמי

- א. ברכות יא. ב. יב.א. סנהדרין לט.א. רש"י בקטע "מי שברא הרים" חולין פז.א.
- ב. ה. ברכות לד.א. (משנה) תוספות בקטע "מהיכן" ירושלמי ה.ג. (משנה וגמרא)
- ג. מגילה: בבלי כג.ב. (משנה) ירושלמי ד.ד. (משנה) סופרים י.ז. טז.יב.
- ד. ברכות: בבלי יג.ב. מה.ב. ירושלמי ב.ד. ה.ד.

רמב"ם - הלכות

- א. קריאת שמע א. ו.
- ב. קריאת שמע א. ח.
- ג. תפילה ז.ז.
- ד. ברכות א.ז.

הלכות קריאת שמע

ס. דין ברכות לקריאת שמע ואם צריכים כוונה
(ובו ה' סעיפים)

א. ברכה שניה 'אהבת עולם'.

הגה:

ויש אומרים 'אהבה רבה'. וכן נוהגין בכל אשכנז.

ואינה פותחת ב'ברוך' מפני שהיא סמוכה לברכת 'יוצר אור'.

ואם היא פטרת ברכת התורה, עיין לעיל סימן מז.

ב. קרא קריאת שמע בלא ברכות - יצא ידי חובת קריאת שמע, וחוזר וקורא הברכות בלא קריאת שמע. ונראה לי שטוב לחזור ולקרות קריאת שמע עם הברכות.

ג. סדר הברכות אינו מעכב. שאם הקדים שניה לראשונה יצא ידי חובת הברכות.

ד. יש אומרים שאין מצות צריכות כוונה. ויש אומרים שצריכות כוונה לצאת בעשיית אותה מצוה. וכן הלכה.

ה. הקורא את 'שמע' ולא כיוון לבו בפסוק ראשון - שהוא "שמע ישראל" - לא יצא ידי חובתו. והשאר - אם לא כיוון לבו, אפילו היה קורא בתורה או מגיה הפרשיות האלו בעונת קריאת שמע- יצא, והוא שכיוון לבו בפסוק ראשון.

הרחבה והעמקה

ז. כוונה - עיין סימן ה.

ז. "ברכות קריאת שמע אינן דומות לשאר ברכות המצות, שהרי אין מברכין: אשר קדשנו במצותיו וציונו לקרות שמע". אלא ברכות בפני עצמן הן ותקנו לברך אותם קודם קריאת שמע. (משנה ברורה).

ס.הלכות קריאת שמע מקורות

תנ"ך

א. כה אמר ה': זכרתי לך חסד נעורֶיךָ אהבת כלולתיך, לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה⁽¹⁾ (ירמיה ב. ב.).
מרחוק ה' נראה לי ואהבת עולם אהבתיך על כן משכתיך חסד⁽²⁾ (ירמיהו לא. ב.).
כי נער ישראל ואהבהו (הושע יא. א.).
צרופה אמרתך מאד ועבדך אהבה (תהילים קיט. קמ.).

פרשנות על התנ"ך

1. זוכר אני לכם טובת ימי קדם. אהבת אבותיכם שהיו נאמנים בדברי. (לפי תרגום יונתן בן עוזיאל)
אף על פי שאיני מביא עליך רעה בעבור מעשיך הרעים, לא אעשה אותך כלה (כליון)
וגם אעניש המריעים לך. 'כלולותיך' - כלה, כי כנסת ישראל נדמית לכלה ביום מתן תורה והקב"ה נדמה לחתן. (רד"ק על הפסוק)
2. לא היתה אהבתי אליך לפי שעה אלא להיות האהבה לעולם... ונראתי לך בכבודי על הר סיני (רד"ק על הפסוק)

תלמוד - בבלי וירושלמי

א. ברכות: בבלי יא.א. (משנה) יא.ב. רש"י ותוספות בקטע "שכבר נפטר באהבה רבה" תוספות בקטע "ורבנן אמרי" יב. א. מו.א. ירושלמי א.ה. (משנה וגמרא) פסחים קד.ב.
ב. ג. ברכות: בבלי יב. ירושלמי א.ה. ב.א.
ד. ברכות יג.א. עירובין צה.ב. פסחים קיד.ב. תוספות בקטע "זאת אומרת" קטו. א. תוספות בקטע "מתקיף" ראש השנה: בבלי כז.ב. (משנה) כח. ב. כט.א. ירושלמי ג.ז. (משנה) חולין לא:א. ב. תוספות בקטע "וכי תימא".
ה. ברכות: בבלי יג.א. (משנה) יג.ב. ירושלמי ב.א. (משנה)

רמבם - הלכות

א. קריאת שמע א.ו.
ג. קריאת שמע א.ח.
ד. תפילה: א.י. ד.טז. ה.ב. ה.ט. ברכות ה.יג. שבת א.ה. שביתת יום טוב ו.כד. חמץ ומצה ו.ג. שופר ב.ד. שחיטה ב.כא. כב. שבועות ב.י.א. נדרים ד.ב. מעשה הקרבנות יט.א. עבודת יום הכיפורים ב.ז. קרבנות חגיגה ג.ו. מקואות יא.יב.
ה. קריאת שמע ב.א.

הלכות קריאת שמע

סא. דין במה צריך לדקדק ולכוון בקריאת שמע
(ובו כ"ו סעיפים)

א. יקרא קריאת שמע בכוונה, באימה, ביראה, ברתת וזיע.

ב. "אשר אנכי מצוך היום" היינו לומר: בכל יום יהיו בעיניך כחדשים, ולא כמי שכבר שמע אותו הרבה פעמים שאינו חביב אצלו.

ג. בקריאת שמע יש רמ"ה תיבות, וכדי להשלים רמ"ח - כנגד איבריו של אדם - מסיים שליח ציבור "ה' אלהיכם אמת" וחוזר ואומר בקול רם "ה' אלהיכם אמת".

הגה:

ובזה כל אדם יוצא, הואיל ושומעין מפיו של שליח ציבור שלוש תיבות אלו. ואם היחיד רוצה גם כן לאמרם עם השליח ציבור, אין איסור בדבר.

ואם הוא קורא ביחיד - יכוין בחמש עשרה וו"ן שב - "אמת ויציב" שעולים תשעים, והם כנגד שלוש שמות ההויה, שכל שם עולה עשרים וששה וארבע אותיותיו הם שלשים.

הגה:

ויש עוד טעם אחר בדבר. דחמש עשרה וו"ן עולין תשעים, והקריאה נחשבת אחד, הרי תשעים ואחד כמנין אמן והוא כמנין 'השם' בקריאתו ובכתובתו, והוא כאילו אמר 'ה' אדני' אמת'. ויש שכתבו דכל הקורא קריאת שמע ביחיד יאמר: "אל מלך נאמן" "שמע" וגו', כי שלוש תיבות אלו משלימים המנין של רמ"ח, והוא במקום אמן שיש לענות אחר "ברוך הבוחר בעמו ישראל באהבה". וכן נוהגין. ונראה לי מכל מקום כשקורא עם הציבור לא יאמר "אל מלך נאמן", רק יאמר אמן אחר השליח ציבור כשפסיים הברכה. וכן נוהגין ונכון הוא.

ד. נוהגים לקרות פסוק ראשון בקול רם כדי לעורר הכוונה.

ה. נוהגים ליתן ידיהם על פניהם בקריאת פסוק ראשון, כדי שלא יסתכל בדבר אחר שמונעו מלכוין.

ו. צריך להאריך בח"ית של "אחד" כדי שימליך הקדוש ברוך הוא בשמים ובארץ, שלזה רומז חטוטרט שבאמצע גג הח"ית. ויארץ בדל"ת של "אחד" שיעור שיחשוב שהקדוש ברוך הוא יחיד בעולמו ומושל בארבע רוחות העולם. ולא יארץ יותר מכשיעור זה. ויש נוהגים להטות הראש, כפי המחשבה, מעלה ומטה ולארבע רוחות.

באורים

א. כוונה - ראה סימן ה'.

ג. רמ"ה - 245 רמ"ח - 248. יוצא - ידי חובת קריאת שמע. והוי כאילו - הרי זה כאילו.

ד. באותיות הכתובות בספר התורה יש מעל האות ׀ חטוטרט - בליטה.

ס.א. הלכות קריאת שמע

ז. ידגיש בדל"ת שלא תהא כרי"ש.

ח. לא יחטוף בחי"ת ולא יאריך באל"ף.

ט. אסור לומר "שמע" שני פעמים, בין שכופל התיבה- שאומר "שמע" "שמע" - בין שכופל הפסוק הראשון.

י. כשקורא קריאת שמע על מיטתו מותר לקרות כל הפרשה ולחזור ולקרותה. ויש מי שאומר שגם בזה יש ליזהר מלומר פסוק ראשון.

הגה:
שני פעמים.

יא. האומרים באשמורות בסליחות וביום הכיפורים בתפילת נעילה שני פעמים פסוק "שמע ישראל" יש ללמדם שלא יאמרו.

יב. "ה' הוא האלוהים" שאומרים אותו ביום הכיפורים בתפילת נעילה שבע פעמים מנהג כשר הוא.

הגה:
יש אומרים: שיש ליזהר שלא לענות על שום ברכה שני פעמים אמן.

יג. אחר פסוק ראשון צריך לומר: "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" בחשאי.

יד. צריך להפסיק מעט בין "לעולם ועד" ל-"ואהבת" כדי להפסיק בין קבלת מלכות שמים לשאר מצות.

הגה:
יש להפסיק בפסוק ראשון בין "ישראל" ל-"ה' ובין 'אלהינו' ל-"ה' השני. כדי שיהא נשמע: "שמע ישראל" כי ה' שהוא אלהינו הוא ה' אחד. ויש להפסיק מעט בין "אחד" ל-"ברוך", כי עיקר קיבול מלכות שמים הוא פסוק ראשון.

טו. צריך להפסיק בין "היום" ל-"על לבבך" ובין "היום" ל-"לאהבה", שלא יהא נראה היום ולא למחר.

טז. צריך להפסיק בין "נשבע" ל-"ה", כדי להטעים יפה העי"ן שלא תהא נראית כה"א.

באורים

יא. באשמורות- אשמורה - חלק של היממה או של הלילה. "ויהי באשמרת הבקר" (שמות יד. כד.).
"ראש האשמרת התיכונה" (שופטים ז. יט.). קדמו עיני אשמרת" (תהלים קיט. קמח.). "ד' אשמרת ביום ו- ד' אשמרת בלילה" (מסכת ברכות ירושלמי, ב. ד.).

סא. הלכות קריאת שמע

ז. צריך להתניי זי"ן של "תזכרו", דלא לישתמע תשקרו או תשכרו, והוי "כעבדים המשמשים על מנת לקבל פרס". וכן צריך להתניי זי"ן של "וזכרתם".

ח. ידגיש יו"ד של "שמע ישראל" שלא תבלע ושלא תראה אל"ף, וכן יו"ד ד'- "והיו" דלא לישתמע 'והא"ו'.

ט. צריך ליתן ריוח בין "וחרה" ל-"אף" דלא לשתמע 'וחרף'.

כ. צריך ליתן ריוח בין תיבה שתחילתה כסוף תיבה שלפניה, כגון: "בכל לבבך", "על לבבכם", "בכל לבבכם", "עשב בשדך", "ואבדתם מהרה", "הכנף פתיל", "אתכם מארץ".

כא. צריך בכל אל"ף שאחר מ"ם להפסיק ביניהם, כגון "ולמדתם אותם", "וקשרתם אותם", "ושמתם את", "וראיתם אותם" "וזכרתם את", "ועשיתם את", שלא יהא נראה כקורא 'מותם', 'מת'.

כב. אף בפסוקי דזימרה ובתפילה צריך לדקדק בכך.

הגדה:

והוא הדין הקורא בתורה, בנביאים ובכתובים. יש ליזהר.

כג. צריך לדקדק שלא ירפה החזק ולא יחזק הרפה, ולא יניח הנד ולא יניד הנח.

כד. צריך לקרות קריאת שמע בטעמיה, כמו שהם בתורה.

הגדה:

אבל לא נהגו כן במדינות אלו. ומכל מקום המדקדקים מחמירים בכך.

כה. כשיאמר: "וקשרתם לאות על ידך" ימשמש בתפילין של יד, וכשיאמר: "והיו לטטפת בין עיניך" ימשמש בשל ראש, וכשיאמר: "וראיתם אתו" ימשמש בשתי יציות שלפניו. (ועיין לעיל סימן כד. סעיף ה.).

כו. יש נוהגים לקרות קריאת שמע בקול רם ויש נוהגים לקרותו בלחש.

הגדה:

ומכל מקום יאמרו פסוק ראשון בקול רם. וכן נוהגין.

סא. הלכות קריאת שמע

באורים

1. להתזיז - לבטא היטב. 'דלא לישמתע' - שלא ישתמע.

אם יבטא 'תשכרו' ישתמע שמצפה לקבל שכר תמורת קריאת שמע, והרי בקיום מצוות נקבע כלל: "אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס, אלא הוו כעבדים המשמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס." אך השכר מובטח - "ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך. ודע שמתן שכרן של צדיקים לעתיד לבוא" (פרקי אבות פרק א. משנה ג. ופרק ב. משנה ז., בהתאמה). 'הרב' ו-'בעל מלאכתך' - כינויים לקדוש ברוך ואנו עבדיו.

2. וחרה אף- חרון אף, כעס. 7. במדינות אלו-נכתב במזרח אירופה.

הרחבה והעמקה

ג. "פתח רבי יהודה: 'רפאות תהי לשרך (לכשרך) ושקוי לעצמותיך'" (משלי ג. ח.) - התורה היא רפואה לגוף ולעצמות בעולם הזה ובעולם הבא. אמר רבי נהורא, אמר רבי נחמיה: בקריאת שמע יש רמ"ח (248) תיבות (מילים) כנגד אבריו של אדם. והקורא קריאת שמע כתיקונה כל אבר ואבר נוטל תיבה אחת ומתרפא בו" (מדרש הנעלם - כפי המובא ב- 'בית יוסף' במור אורח חיים סימן סא.).

כפועל יש בקריאת שמע 245 מילים
אופן ההשלמה ל 248- מילים :

בתפילת הציבור

שליח הציבור חוזר על שלוש המילים: 'ה' אלהיכם אמת' שבסיום קריאת שמע. קהל המתפללים ישמעו בכוונה, ובכך ישלימו את שלוש המילים החסרות.

נקבע כלל בהלכה: 'שומע כעונה' (תלמוד: בבלי - מסכת סוכה לח. ב. ירושלמי מסכת מגילה פרק ד. הלכה א.).

בתפילת היחיד

כשאין שליח ציבור: החזרה על שלוש המילים - "ה' אלהיכם אמת" - התחליף הינו בחישוב גימטריא, כדלהלן:

כל אחת משלוש המילים הנ"ל רומזת לשמו של הקדוש ברוך הוא - שאסור לבטאו ככתיבתו - שם הו"יה (האותיות באלפא ביתא: העשירית, החמישית, הששית והחמישית).

4	מספר האותיות בשם הו"יה
<u>26</u>	שווים המספרי של אותיות שם הו"יה
<u>30</u>	

90 (3X30) מכפלת שלוש המילים ('ה' אלהיכם אמת)

90 (6X15) בקטע 'אמת ויציב' - הנאמר לאחר קריאת שמע - נכללת 15 פעם האות ו' (6)

91 (גימטריא 50,40,1 -) 15 פעם ו' ועצם קריאת שמע הינם בגימטריא

המתפלל ביחידות יגביר כוונתו כשהוא מבטא את האות ו'. כך יושלם החסר. על כוונה - ראה סימן ה'.

כתיבת והגיית שם ה'

"זה שמי לעלם" (שמות ג. טו.). אמר הקדוש ברוך הוא: לא כשאני נכתב אני נקרא, נכתב אני - ביו"ד ה"י (שם הו"יה) ונקרא - באל"ף דל"ת" (מסכת קדושין עא. א.).

סא.הלכות קריאת שמע מקורות

תנ"ך

פרשנות	פסוק	פרק	ספר	דבר ה' בפסוק	סעיף
1	כט	מו	בראשית	ויפל על צואריו ויבך על צואריו עוד	א
2	ה	ו	דברים	ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך	
3	ט	כז	דברים	הסכת ושמע ישראל	ב
	לט	ד	דברים	וידעת היום והשבת אל לבבך כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד	ו
	ג	ו	ישעיה	ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו	
4	לט	יח	מלכים א	ויפלו על פניהם ויאמרו: ה' הוא האלהים! ה' הוא האלהים!	יב
5	ו	ח	נחמיה	ויברך עזרא את ה' האלהים הגדול. ויענו כל העם:אמן אמן	
6	כד	טז	דברי הימים א	ספרו בגוים את כבודו בכל העמים נפלאותיו	
6	יב	קמז	תהילים	שבחי ירושלם את ה' הללי אלהיך ציון	כב

פרשנות על התנ"ך

1. יוסף נפל על צואר אביו ובכה, "אבל יעקב לא נפל על צוארי יוסף... שהיה קורא את שמע" (רש"י)
2. אפילו נוטל את נפשך (ברכות סא.ב.)
3. ושמע - והתבונן (ספורנו)
4. מעמד קדוש השם בהר הכרמל בראשות אליהו הנביא.
5. קריאה בתורה ברבים על ידי עזרא הסופר.
6. קטעים מפסוקי דזמרה. ראה ב'טור' סימן סא.

סא. הלכות קריאת שמע מקורות

תלמוד - בבלי וירושלמי

- ג. ברכות: בבלי יג: א. ב. יד. ב. ירושלמי ב. א. שבת קיט. ב. רש"י בקטע "אל מלך נאמן" ותוספות בקטע "אמר רבי חנינא" סנהדרין קיא. א.
- ד. שבת קיט. ב. רש"י בקטע "בכל כח".
- ה. ברכות יג. ב.
- ו. ז. ח. ברכות: בבלי יג. ב. רש"י בקטעים "ובדל"ת" ו"בלבד שלא יחטוף" ירושלמי ב. א. מנחות כט. ב. רש"י ותוספות בקטע "חטריה לגגיה דחית"
- ט. יא. ברכות: בבלי לג. ב. (משנה וגמרא) רש"י בקטע "מילתא מילתא". לד. א. תוספות בקטעים "אמר מודים מודים" "אמר פסוקא פסוקא" ירושלמי ה. ג. (משנה) סוכה נג. ב. מגילה: בבלי כה. א. רש"י בקטע "כשתי רשויות" ירושלמי ד. י.
- י. ברכות ירושלמי א. א.
- יג. יד. טו. כד. פסחים: בבלי נו. א. רש"י ותוספות בקטע "לא היו מפסיקין" ירושלמי ד. ט.
- טז. ברכות ירושלמי ב. ד.
- יז. - כא. ברכות טו. ב. רש"י ותוספות בקטע "בין הדבקים".
- כג. ברכות: בבלי טו. א. (משנה) ירושלמי ב. ד. (משנה) טו. ב. רש"י ותוספות בקטע "בין הדבקים".
- כה. מנחות לו. ב.

רמב"ם - הלכות קריאת שמע

- ו. ז. ח. יד. - כא. כג. ב: ח. ט.
- ו. ז. ח. ב. ח. ט.
- ט. יא. ב. יא.
- יג. א. ד.
- ו. ז. ח. יד. - כא. כג. ב: ח. ט.
- כה. הלכות תפילין ד. יד

הלכות קריאת שמע

סב. מי שלא דקדק בקריאת שמע או לא השמיע לאזנו
(ובו ה' סעיפים)

א. אף על פי שמצוה לדקדק באותיותיה, קראה ולא דקדק בהן יצא.

ב. יכול לקרותה בכל לשון. ויזהר מדברי שיבוש שבאותו לשון, וידקדק בו כמו בלשון הקודש.

ג. צריך להשמיע לאזנו מה שמוציא בפיו. ואם לא השמיע לאוזנו - יצא, ובלבד שיוציא בשפתיו.

ד. אם מחמת חולי או אונס אחר קרא קריאת שמע בלבו - יצא.

הגדה:

ואף לכתחילה יעשה כן - אם הוא במקום שאינו נקי לגמרי ואינו יכול לנקותו משום אונס - יזהר בלבו, ובלבד שלא יהא המקום מטונף לגמרי, דאסור להרהר בדברי תורה במקום הטינופת.

ה. צריך שליח ציבור להשמיע קולו ב-"שמע ישראל" כדי שישמעו הקהל וימליכו שם שמים יחד.

באורים

א. יצא - ידי חובת קריאת שמע.

ב. לשון - שפה.

סב.הלכות קריאת שמע מקורות

תנ"ך

ב.שמע ישראל ⁽¹⁾ (דברים ו.ד.)

ב.ודברת במ ⁽²⁾ (דברים ו.ז.)

ד.רגזו ואל תחטאו אמרו בלבבכם על משכבך ⁽³⁾ (תהילים ד.ה.)

ד.אמרי האזינה ה' בינה הגיגי הקשיבה לקול שועי מלכי ואלהי ⁽⁴⁾ (תהילים ה. ג.)

ה.ויהי בישרון מלך בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל ⁽⁵⁾ (דברים לג.ה.)

פרשנות על התנ"ך

1. בכל לשון שאתה שומע (מסכת סוטה לב.ב.)

2. בכל לשון שאתה יודע (מסכת סוטה ירושלמי ז.א.)

3. אמר הקדוש ברוך הוא: אני אמרתי להתפלל בבית הכנסת שבעיך, ואם אין אתה יכול לילך - התפלל על מטתך, ואם אין אתה יכול - הרהר בלבך. (ילקוט תהילים תרכ"ז)

4. אמר דוד: רבונו של עולם! בשעה שאני יכול לדבר - "אמרי האזינה", ובשעה שאני יכול לדבר - "בינה הגיגי". (מדרש 'שוחר טוב' על הפרק.)

5. 'ישרון' (ה' יתברך) - הקדוש ברוך הוא תמיד עול מלכותו עליהם. (רש"י על הפסוק)

סב.הלכות קריאת שמע מקורות

תלמוד - בבלי וירושלמי

- א. ברכות: בבלי טו. א. (משנה) ב. ירושלמי ב.ד. (משנה וגמרא)
ב. ברכות יג.א. תוספות בקטע "וחכמים אומרים" מגילה יז. א. סוטה: בבלי לב. א. (משנה) ב. ירושלמי ז. א. (משנה) ח.א.
ג. ברכות: בבלי טו. א. (משנה) כ.ב. תוספות בקטע "ורב חסדא" ירושלמי ב.ד. (משנה וגמרא) מגילה כ.א.
ד. ברכות ירושלמי ב.ד.

רמב"ם - הלכות קריאת שמע

- א. ב.ח.
ב. ב.י.

הלכות קריאת שמע

סג. לישב בשעת קריאת שמע ושלא יישן
(ובו ט' סעיפים)

א. קורא אותה מהלך או עומד או שוכב או רוכב על גבי בהמה או יושב, אבל לא פרקדן- דהיינו שפניו טוחות בקרקע, או מושלך על גבו ופניו למעלה. אבל קורא והוא שוכב על צדו.

הגה:

מאחר שכבר שוכב ואיכא טרחא לעמוד.

ואם היה בעל בשר הרבה ואינו יכול להתהפך על צידו, או שהיה חולה, נוטה מעט לצידו וקורא.

ג. מי שרוצה להחמיר - לעמוד כשהוא יושב ולקרונה מעומד - נקרא עברין.

ג. היה מהלך בדרך ורצה לקרות קריאת שמע - צריך לעמוד בפסוק ראשון.

ד. עיקר הכוונה הוא פסוק ראשון. הילכך אם קרא ולא כיון לבו בפסוק ראשון לא יצא ידי חובתו וחוזר וקורא. ואפילו למאן דאמר: 'מצוות אינן צריכות כוונה' מודה הכא.

ה. אם היה ישן - מצערין אותו ומעירין אותו עד שיקרא פסוק ראשון והוא ער ממש. מכאן ואילך אין מצערין אותו כדי שיקרא והוא ער ממש, שאף על פי שהוא קורא מתנמנם יצא. (ודין שנתו ושיכור עיין לקמן סימן צט סעיף א.).

ו. הקורא קריאת שמע לא ירמוז בעיניו, ולא יקרוץ בשפתיו, ולא יראה באצבעותיו בפרשה ראשונה - שהיא עיקר קבלת עול מלכות שמים - מפני שנראה כקורא עראי, וכתב "ודברת במ" (דברים ז.ו.) ודרשין: 'עשה אותם קבע'.

ז. היה עוסק במלאכה ורצה לקרוא קריאת שמע - יתבטל ממלאכתו עד שיקרא פרשה ראשונה, כדי שלא יהא כקורא עראי.

ח. האומנין וכן בעל הבית שהיו עושים מלאכה בראש האילן או בראש שורות הבנין, קורין קריאת שמע במקומם ואינם צריכים לירד.

ט. הכתף - אף על פי שמשאו על כתיפו - קורא קריאת שמע, אבל לא יתחיל בשעה שטוען ולא בשעה שפורק, מפני שאין לבו מיושב.

באורים

א. פרקדן- "שוכב על גבו ופניו למעלה" (רש"י, מסכת ברכות יג.ב.). טוחות - טוח: לחוק, כבוש. "פניה טוחות בקרקע" (מסכת ברכות כד. א.). הגה: איכא טרחא- יש טרחא. קשה. בעל בשר- שמן.

ב. לעמוד כשהוא יושב- לעבור מישיבה לעמידה.

ג. כוונה- עיין סימן ה. ונספח ג. מאן דאמר -מי שאמר. מודה הכא - מודה כאן. סובר שבפסוק ראשון בקריאת שמע כן צריך כוונה. עיין לעיל סימן ס. ד.

ד. עשה אותם קבע- מסכת יומא יט. ב. ז. כתף- סבל. שאין לבו מיושב - אינו מרוכז.

סג.הלכות קריאת שמע מקורות

תנ"ך

- א.ודברת במ בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך. ⁽¹⁾ (דברים ו. ז.)
ב.אל תהי צדיק הרבה ואל תתחכם. ⁽²⁾ (קהלת ז. ט.)
ו.ולא אתי קראת יעקב כי יגעת בי ישראל. ⁽³⁾ (ישעיה מג.כב.)

פרשנות על התנ"ך

1. "ודברת" - שלא יהא עיקר דבורך אלא במ. (רש"י על הפסוק)
"בם" יש לך רשות לדבר ולא בדברים אחרים. (מסכת יומא יט.ב.)
"ובלכתך בדרך" - כל אדם קורא כדרכו. (מסכת ברכות י.ב., משנה)
2. לאסור על עצמך מה שהתורה התירה, למען עשות סיג וגדר. ('מצודת דוד' על הפסוק)
3. ולא יגעת לעבוד אותי. (רד"ק על הפסוק)

תלמוד - בבלי וירושלמי

- א.ברכות: בבלי י.ב. (משנה) רש"י בקטע "כדרכו" (משנה) י.א.א. י.ג.ב. ירושלמי א. ג. (משנה)
נידה יד.א. רש"י ותוספות בקטע "אפרקיד".
ב. ברכות: בבלי י.ב. (משנה) ירושלמי א.ג. (משנה) שבת מ.א.
ג. ברכות: בבלי י.ג.ב. תוספות בקטע "על" ירושלמי ב.א.
ד. ברכות י.ג.ב. רש"י בקטע "עד כאן" ראש השנה כח.ב.
ה. ברכות י.ג.ב.
ו. ברכות ירושלמי ב.ה. יומא יט. ב.
ז. ח. ברכות: בבלי טז.א. (משנה וגמרא) תוספות בקטע "הא" ירושלמי ב.ה. (משנה)
ט. ברכות ירושלמי ב.ה. בבא מציעא קה. ב.

רמב"ם- הלכות קריאת שמע

- א.ב.ב.
ג. ב.ג.
ד. ב.א.
ו. ב.ח.
ז.ח. ב.ד.

הלכות קריאת שמע

סד. דין הטועה בקריאת שמע (ובו ד' סעיפים)

א. קראה למפרע לא יצא. במה דברים אמורים? בסדר הפסוקים, אבל אם הקדים פרשה לחברתה אף על פי שאינו רשאי-יצא, לפי שאינה סמוכה לה בתורה.

ב. קרא פרשה וטעה בה, אם יודע היכן טעה- כגון שקרא כולה אלא שדילג פסוק אחד באמצע- חוזר לראש אותו הפסוק וגומר הפרשה. ואם אינו יודע היכן טעה- חוזר לראש הפרשה.

ג. טעה בין פרק לפרק- שהוא יודע שסיים פרשה ואינו יודע אם ראשונה אם שניה- חוזר לפרק ראשון ויתחיל "והיה אם שמע".

ד. היה עומד ב-"וכתבתם" - ואינו יודע אם ב-"וכתבתם" שבפרשה ראשונה אם ב-"וכתבתם" שבפרשה שניה - חוזר ל-"וכתבתם" שבראשונה. והני מילי שלא התחיל "למען ירבו ימיכם", אבל אם התחיל "למען ירבו ימיכם" אין צריך להחזור, דסירכיה נקט ואתא.

באורים

- א. 'קראה למפרע'- הקדים קריאת פסוקים מאוחרים לקודמים להם.
שלוש הפרשיות של קריאת שמע: 'שמע'- דברים ו. ד- מ. 'והיה אם שמוע'- דברים יא. יג- כא.
פרשת ציצית- במדבר טו. לו- מא.
'שאינה סמוכה'- שלוש פרשיות קריאת שמע אינן סמוכות זו לזו בתורה.
ד. 'והני מילי'- והדברים אמורים.
'דסירכא נקט ואתא'- את שגרתו אחז והלך, היינו פעל לפי מנהגו. "שהפרשה שגורה בפיו".
(רש"י מסכת ברכות טו.א.)

סד. הלכות קריאת שמע מקורות

תנ"ך

ב.ג.ד. וכפר הכהן על כל עדת בני ישראל ונסלח להם כי שגגה הוא. (במדבר טו.כה.)
בכל לבי דרשתיך אל תשגני ממצותיך. ⁽¹⁾ (תהילים קיט. י.)
בלכתך לא יצר צעדך ואם תרוץ לא תכשל. ⁽²⁾ (משלי ד. יב.)

פרשנות על התנ"ך

1. אתה תדע כל לבי, ואתה עזרני שלא אשגה. (אבן עזרא על הפסוק)
2. כאשר תלך בדרך החכמה. (אבן עזרא על הפסוק)

תלמוד - בבלי וירושלמי

א. ברכות: בבלי יג.א. (משנה) יד.ב. תוספות בקטע "למה" טו.א. (משנה) ירושלמי ב:ג. ד. (משניות)
ב.ג.ד. ברכות: בבלי טז.א. רש"י בקטעים: "יחזור לראש" "בין פרק לפרק" "יחזור לפרק ראשון"
"סרכיה נקט" תוספות בקטע "הקורא" ירושלמי ב.ד.

רמבם - הלכות קריאת שמע

א.ב.יא.

ב.ג.ד.ב: יג.יד.

הלכות קריאת שמע

סה. הנכנס לבית הכנסת ומצא ציבור קוראין קריאת שמע
או שהפסיק בשעת הקריאה
(ובו ג' סעיפים)

א. קראה סירוגין - דהיינו שהתחיל לקרות והפסיק, בין בשתיקה בין בדיבור - וחזר
וגמרה, אפילו שהה כדי לגמור את כולה יצא, אפלו היה ההפסק מחמת אונס.

הגה:

ויש אומרים: דאם היה אונס והפסיק ושהה כדי לגמור את כולה - חוזר לראש. והכי
נהוג. ומשערין ענין השחייה לפי הקורא ולא לפי רוב בני אדם. וכן הוא לקמן סימן
ק"ד.

ב. קרא קריאת שמע ונכנס לבית הכנסת ומצא ציבור שקורים קריאת שמע - צריך
לקרות עמהם פסוק ראשון, שלא יראה כאילו אינו רוצה לקבל עול מלכות שמים
עם חבריו. והוא הדין אם הוא בבית הכנסת ואומר דברי תחנונים או פסוקים,
במקום שרשאי לפסוק. אבל אם הוא עסוק במקום שאינו רשאי לפסוק - כגון
מ'ברוך שאמר' ואילך - לא יפסיק, אלא יאמר התיבות שהוא אומר - בשעה שהציבור
אומרים פסוק ראשון בניגון הציבור - שיהא נראה כאילו קורא עמהם.

ג. קרא קריאת שמע ונכנס לבית הכנסת ומצא ציבור שקורים קריאת שמע, טוב
שיקרא עמהם כל הקריאת שמע ויקבל שכר כקורא בתורה.

הגה:

אבל אינו חייב רק בפסוק ראשון, כמו שנתבאר.

באורים

סרוגין - סרוג: ארוג מחוטים, קלוע.

מסכתות- שביעית ירושלמי ט.א. מגילה: בבלי- יז.א.א. (משנה) יח.א. ירושלמי - ב.ב. (משנה)

סה.הלכות קריאת שמע מקורות

תנ"ך

ב.ג.ויהי בישרון מלך בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל.⁽¹⁾ (דברים לג.ה.)
והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד.⁽²⁾ (זכריה יד.ט.)

פרשנות על התנ"ך

1. 'בהתאסף' - בהתאספם יחד באגודה אחת ושלוש ביניהם הוא מלכם. (רש"י על הפסוק)
שהיה למלך על ישראל ... ונאספו כל ראשי העם וכל שבטי ישראל יחד. (רמב"ן על הפסוק)
2. שיהא שמו נזכר בפי כולם. (רש"י על הפסוק)

תלמוד - בבלי וירושלמי

- א.ברכות: בבלי טז.א. כב.ב. תוספות בקטע "אלא" כג.א. רש"י בקטע "דמר סבר" כד. ב.
ירושלמי ב.א. ראש השנה לד.ב. רש"י בקטעים "לדידי לא סבירא לי" לדידך דסבירא לך"
תוספות בקטע "לדידי לא סבירא לי"
ב.ג. ברכות כב.

רמבם- הלכות קריאת שמע

א. ביב.

הלכות קריאת שמע

סו. באיזה מקום יכול להפסיק ובאיזה מקום לא יפסיק
(ובו י' סעיפים)

א. בין הפרקים שואל בשלום אדם נכבד ומשיב שלום לכל אדם. ובאמצע שואל בשלום מי שהוא ירא ממנו - כגון אביו או רבו או מי שהוא גדול ממנו בחכמה, וכל שכן מלך או אנס- ומשיב שלום לאדם נכבד, ואפילו באמצע הפסוק חוץ מפסוק "שמע ישראל" ו"ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" שלא יפסיק בהם כלל, אם לא מפני מי שירא שמא יהרגנו.

ב. אם שכח להניח ציצית ותפילין, יכול להפסיק בין הפרקים להניחם, ויברך עליהם.

הגה:

ויש אומרים שלא יברך עליהם עד אחר התפילה, וזהו נהוג לענין טלית.

ג. 'לקדיש' ול'קדושה' ול'ברכו' מפסיק אפילו באמצע הפסוק. וכן ל'מודים'. אבל לא יאמר אלא תיבת 'מודים' בלבד.

הגה:

וכן ב'ברכו' - לא יאמר 'תברך וישתבך' כו'. ויש אומרים דאמן שעונין אחר ברכת 'האל הקדוש' ואחר 'שומע תפילה' יש לו דין קדושה ויכול לענות אותם בקריאת שמע, וכן עיקר. ולכל הני מילי פוסקים ב - 'מכל שכן' באומר תחנונים.

ד. כהן שהיה קורא קריאת שמע וקראוהו לקרות בתורה, יש מי שאומר שמפסיק ויש מי שאומר שאינו מפסיק. והלכה כדבריו.

ה. ואלו הן בין הפרקים: בין ברכה ראשונה לשניה, בין שניה ל - "שמע", בין "שמע" ל - "והיה אם שמע" בין "והיה אם שמע" ל - "ויאמר". אבל בין "ויאמר" ל - "אמת ויציב" לא יפסיק, שלא להפסיק בין ה' ל - "אמת", אלא יאמר: "אני ה' אלהיכם אמת" ואז יפסיק כדין באמצע הפרק.

ו. אם פסק מפני היראה או הכבוד אחר שאמר "אמת", או שסיים קודם החזן וסמך "ה' אלהיכם" עם "אמת" וממתין שיתחיל החזן ושיאמר עמו, אינו צריך לחזור ולומר פעם אחרת "אמת".

באורים

א. ה. בין הפרקים - אלו הן בין הפרקים: בין ברכה ראשונה לשניה - לפני קריאת שמע, היינו בין "יוצר המאורות" לבין "אהבת" - בין שניה - "אהבת" ל"שמע". (מסכת ברכות פרק ב. משנה ב.).

ב. תפילה - כל מקום שנכתב 'תפילה' 'להתפלל' הכונה לתפילת עמידה.
הגה: 'זהכי נהוג' - כך נוהגים.

ג. הגה: 'ולכל הני מילי' - ולכל הדברים הללו, המנויים לעיל, ב-מכל שכן (בודאי) שמפסיקים באמצע אמירת תחנונים ('תחנון').

סו. הלכות קריאת שמע

ז. אינו אומר אמן אחר "גאל ישראל" משום דהוי הפסק.

הגדה:

ויש אומרים דעונין אמן. וכן נוהגין לענות אחר השליח ציבור. אבל אם התפלל לבד אין עונין אמן, כדלקמן סימן רט"ו.

ח. צריך לסמוך 'גאולה' ל'תפילה', ולא יפסיק לאחר שאמר "גאל ישראל". רק אם ארעו אונס - שלא הניח תפילין ונזדמנו לו בין גאולה לתפילה - מניח אז ולא יברך עליהם עד אחר שיתפלל. אבל טלית לא יניח אז. ואם עד שלא אמר "גאל ישראל" נזדמנו לו טלית ותפילין מניח ולא יברך עליהם עד אחר תפילה.

הגדה:

ויש אומרים שקודם "גאל ישראל" יברך על התפילין, והכי נהוג.

ט. אין לענות קדיש וקדושה בין גאולה לתפילה. וכיצד עושה? ממתין ב'שירה חדשה' כדי לענות.

י. כל מי שלא אמר "אמת ויציב" שחרית ו"אמת ואמונה" ערבית, לא יצא ידי חובת המצוה כתיקנה.

הגדה:

מי שזוהא אנוס ודחוק ואין לו פנאי להתפלל מיד אחר קריאת שמע - יקרא קריאת שמע עד "אמת" וימתין לומר שאר הברכות עד שיתפלל, שאז יאמר "ויציב ונכון" כו' ויתפלל, כדי שישמוך גאולה לתפילה.

באורים

ז. דהוי - מהווה.

ח. לסמוך גאולה לתפילה - לסמוך ברכת "ברוך אתה ה' גאל ישראל" לתפילת עמידה.

עיין להלן סימן קי"א.

י. ויתפלל - תפילת עמידה.

סו. הלכות קריאת שמע מקורות

הרחבה והעמקה

גדול כבוד הבריות

תנ"ך

ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אתו (בראשית א. כו.)

איש אמו ואביו תיראו⁽¹⁾ (ויקרא ים. ג.)

מפני שיבה תקום והדרת פני זקן⁽²⁾ (ויקרא ים. לב.)

סו. הלכות קריאת שמע מקורות

פרשנות על התנ"ך

1. אמר לו אביו (הכהן): היטמא! (למת) או שאמר לו: אל תחזיר! (אבידה) יכול ישמע לו ?
תלמוד לומר "איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמרו" כולכם חייבים בכבודי. (מסכת
יבמות ו.א.) חובת הציות להורים מותנית באי הפרת מצוה מפורשת בתורה. שאילת שלום
בין הפרקים של קריאת שמע אין בה משום הפרה.
2. יכול אפילו מפני זקן אשמאי (רשע ועם הארץ - רש"י, בור ועם הארץ - רבינו תם) ? תלמוד
לומר "זקן" ואין "זקן" אלא חכם. (מסכת קידושין לב.ב.) .

תלמוד

א. גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה (מסכת ברכות י.ב.)

'כבוד הבריות'

גם בעת קבלת עול מלכות שמים חלים הכללים :

"חביב אדם שנברא בצלם... שנאמר: "כי בצלם אלהים עשה את האדם." (בראשית ט. ו.).
"חביבין ישראל שנקראים בנים למקום... שנאמר: "בנים אתם לה' אלהיכם" (דברים יד. א.).
(מסכת אבות פרק ג. משנה יד.).

'שדוחה את לא תעשה שבתורה'

"דבר שהוא מדברי סופרים (תקנת חו"ל) נדחה מפני כבוד הבריות" (רש"י).
תקנות חכמים מקור תוקפם במצוה מן התורה - "על פי התורה אשר ירוך ועל המשפט
אשר יאמרו לך. לא תחסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל" (דברים יז. יא.). אך חכמים ויתרו
על כבודם והתירו לעבור על דבריהם למען כבוד הבריות.

ב. 'כל מקום שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב' כי "אין חכמה ואין תבונה

ואין עצה לנגד ה'" (משלי כא.ל.) (מסכת ברכות י.ב.)

שני כללים אלו ('כבוד הבריות' ו-'חילול השם') אינם מכחישים זה את זה אלא משלימים
זה את זה.

מתי וכיצד נוהגים נוהגים בכל מקרה? להלן דוגמאות:
היתר לאי קיום מצות השבת אבידה - 'זקן ואינה לפי כבודו' -

(מסכתות: ברכות י.ב. בבא מציעא ל.א. סנהדרין יח.ב.)

הלכות שבת:

בזיקה למצות ציצית - (מסכת מנחות לו.ב. לח.א.)

בזיקה לעשיית צרכים - (מסכת שבת פ.א.ב. עירובין מא.ב.)

מקרא מגילה נדחה מפני מת מצוה - (מסכת מגילה ג.ב.)

כבוד המת - (מסכת שבת צד.ב.)

שומאה בזיקה לאבל - (מסכת ברכות י.ב. כ.א. ירושלמי ג.א. נזיר ז.א.)

באיסור כלאי בגדים - שעמנו - אין תוקף לכלל 'גדול כבוד הבריות' (מסכתות: ברכות י.ב. כלאים
ירושלמי ט.א.)

סו.הלכות קריאת שמע מקורות

ג.מורא רבך כמורא שמים (מסכת אבות ד.י.ב.)

“את ה' אלהיך תירא” - לרבות תלמידי חכמים

את ה' אלהיך תירא ואתו תעבד ובשמו תשבוע (דברים ו.י.ג.)

את ה' אלהיך תירא ואתו תעבד ובו תדבק ובשמו תשבוע (דברים י.ב.)

שמעון (או נחמיה) העמסוני היה דורש כל 'את'ים (כל מלת 'את') שבתורה. כיון שהגיע

ל- “את ה' אלהיך תירא”- פירש (חדל מלדרוש) ... עד שבא רבי עקיבא ודרש: 'את'-

לרבות תלמידי חכמים. שיהא מורא רבך כמורא שמים.

(מסכתות: ברכות ירושלמי פ.ה. פסחים כ.ב.ב. רש"י בקמטים “את לא דריש” “לרבות” חגיגה י.ב.א. קידושין נ.א.

סוטה ירושלמי ה.ה. בבא קמא מא.ב. תוספות בקמט “לרבות” בכורות ו. ב.)

רמב"ם - גדול כבוד הבריות

הנושא	ספר	הלכות	פרק	סעיף
הלכות שבת בזיקה לעשית צרכים	זמנים	שבת	כו	ד
כבוד המת	זמנים	שבת	טו	כב
מקרא מגילה נדחה מפני מת מצוה	זמנים	מגילה	א	א
היתר לאי קיום מצוות השבת אבידה- “זקן ואינה לפי כבודו”	נזיקין	גזילה ואבידה	יא	יג
טומאה בזיקה לאבל	משפטים	אבל	ג	ח

סו. הלכות קריאת שמע מקורות

תלמוד - בבלי וירושלמי

- א. ברכות: בבלי יג.א. (משנה) רש"י בקטעים "שואל מפני הכבוד" "מפני היראה"
תוספות בקטע "ובאמצע" יג.ב. יד.א. ירושלמי ב. א. (משנה וגמרא)
- ב. ברכות: בבלי יד. ב. תוספות בקטע "ומנח" ירושלמי ב.ג.
- ג. ברכות: בבלי יג. ב. תוספות בקטע "שואל"
- ה. ברכות: בבלי יג. א. (משנה) יד:א.ב. ירושלמי ב. ב. (משנה)
- ו. ברכות יד. ב.
- ז. ברכות: בבלי מה. ב. תוספות בקטע "הא" ירושלמי ה.ד.
- ח. ברכות: בבלי ד.ב. ט.ב. יד.ב. תוספות בקטע "כל הסומך" תוספות בקטע "ומנח תפילין"
ירושלמי א.א.
- ט. ברכות יג.ב. תוספות בקטע "שואל"
- י. ברכות: בבלי יב.א.

רמב"ם - הלכות

- א. קריאת שמע ב.טז.
- ג. תפילה י.טז.
- ה. קריאת שמע ב.יז.
- ז. ברכות א. טז.
- ח. תפילה ז. יז.
- י. קריאת שמע א.ז.

סז. דין ספק אם קרא קריאת שמע (ובו סעיף אחד)

א. ספק אם קרא קריאת שמע חוזר וקורא, ומברך לפניו ולאחריה. אבל אם יודע שקראה אלא שמסופק אם ברך לפניו ולאחריה, אינו חוזר ומברך.

הרחבה והעמקה

"קריאת שמע דאורייתא [מצוה מהתורה] דכתיב "ודברת בם בשבתך בביתך" [נדברים וזו...] שחייב לדבר בו בשעת שכיבה ועמידה. ולפיכך אם נסתפק אם קרא או לאו חייב לחזור ולקרות ככל ספק דאורייתא [כמו בכל ספק שיש אם קיים מצות עשה מן התורה]... הברכות הן דרבנן, וספקא לקולא [בספק יש להקל]. במקרה של ספק אם ברך, וכן בכל ספק אם קיים מצוה מדרבנן מקילין " (משנה ברורה).

סז. הלכות קריאת שמע מקורות

תנ"ך

לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא (שמות כז).

פרשנות על התנ"ך

לשוא- חינום, להבל. (רש"י).

כל המברך ברכה שאינה צריכה - עובר משום 'לא תשא' (מסכת ברכות לג. א.).

תלמוד

א. ברכות: בבלי כ. ב. רש"י בקטע "לא לפניו" כא.א. תוספות בקטע "ספק". ירושלמי א.א.

רמב"ם - הלכות

קריאת שמע ב.ג. ברכות יא.טז.

הלכות קריאת שמע

סח. שלא להפסיק בפיוטים
(ובו סעיף אחד)

א. יש מקומות שמפסיקים בברכות קריאת שמע לומר פיוטים, ונכון למנוע מלאמרם משום דהוי הפסק.

הגדה:

ויש אומרים דאין איסור בדבר. וכן נוהגין בכל המקומות לאמרם. והמיקל ואינו אומרם לא הפסיד. ומכל מקום לא יעסוק בשום דבר, אפילו בדברי תורה אסור להפסיק ולעסוק כל זמן שהציבור אומר פיוטים. כל שכן שאסור לדבר שום שיחה בטילה. ומכל מקום מי שלמד על ידי הרהור-שחואה בספר ומהרהר - לית ביה איסורא, דהרהור לאו כדבור דמי, אלא שמתוך כך יבואו לדבר ויבואו לידי הפסק. ועל כן אין לאדם לפרוש עצמו מן הציבור במקום שנהגו לאמרם, ויאמר אותם עמהם. ועיין לקמן סימן צ. סעיף י.

באורים

דהוי- מהוה.

לית בה אסורא - אין בכך איסור.

דמי- דומה.

הרחבה והעמקה

כלל: "מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר, לקצר - אינו רשאי להאריך".

פיוט - כינוי לשיר קודש ששולב בסידור או במחזור. תחילת הפיוט בארץ ישראל.

פייטנים מפורסמים בארץ ישראל:

יוסי בן יוסי - חי לפני כ- 1500 שנה. מבין פיוטיו: תקיעתא "לראש השנה" "אתה כוננת ליום כיפור.

אלעזר בירבי קליר (רבי אליעזר קליר יסד כן בפיוט-רש"י במסכת יומא ס.ב.). 1 - ייני - שניהם חיו לפני כ- 1400 שנה. מבין פיוטיהם: הראשון - "אנסיכה מלכי" לראש השנה "אב ידעך" ליום כיפור "שבעתות" לשבתות ולחגים.

השני - "קרובות" לפרשיות השבוע "אז רוב נסים" בהגדה של פסח.

פייטנים מפורסמים בגולה:

רבי סעדיה גאון (חי 882 מצרים 942 בכל כיום עירק). "סידור" בעריכתו ובו: "בקשות", "אזהרות", "בקשות השתיים". מחבר ספר יסוד במחשבת ישראל - "אמונות ודעות".

ר' שלמה אבן גבירול (חי, לפי אמדנים, 1020-1058 ספרד). מבין פיוטיו - "כתר מלכות" נאמר בליל הכיפורים.

רבי יהודה הלוי, ריה"ל (חי 1075 - 1141 מצרים). - מבין פיוטיו - "לך אלי תשוקתי" נאמר בליל הכיפורים. מחבר ספר יסוד במחשבת ישראל - "הכוזרי".

ר' מאיר בן יצחק נהוראי - חי לפני כאלף שנה באשכנז. פיוטו "אקדמות מילין" נאמר בקהילות אשכנזים בשבועות לפני הקריאה בתורה.

סח. הלכות קריאת שמע

הרחבה והעמקה

"אם הספרדי התפלל עם האשכנזים - יצא (ידי חובת תפילה). והוא הדין להיפך. כי אין ביניהם שום חילוקי דינים שיפסול תפילת האחת לפי סברת כת האחרת, כי הם קורים קריאת שמע ותפילה בברכותיה כמו האשכנזים. ואף שיש ביניהם חילופי נוסחאות בברכת שמונה עשרה - זה אין מעכב... והאר"י ז"ל - אף על פי שהיה אשכנזי- היה מתפלל בסדור בני ספרד" (כף החיים).

"ומורנו הרב חיים ויטל כתב בשם האר"י שלא היה אומר פיוטים ופזמונים אלא מה שסדרו הראשונים כגון הקלירי, שנתקנו על דרך האמת (הקבלה). וכן לא היה אומר 'גדל'... המנהגים שנהגו בשרשי התפילה לכולי עלמא (לכל הדעות) אין לשנות כל אחד ממנה מקומו, כגון מנוסח אשכנז לספרד או להיפך. ... ולענין דינא- האשכנזים המתפללים עם הספרדים או להיפך יצאו ידי חובת תפילה." (משנה ברורה).

דעת הרמב"ם על פיוטים - ראה מורה נבוכים חלק א. פרק נט.

חכמי ישראל

האר"י - האלהי רבי יצחק. רבי יצחק בן שלמה לוריא (חי 1534 ירושלים - 1572 צפת). אביו עלה מקהילות אשכנז (ולכן הכינוי 'אשכנזי') ואמו עלתה ממצרים. מגדולי המקובלים שבכל הדורות. היה תלמידו של המקובל המפורסם רבי משה קורדובירו (הרמ"ק). עיקרי תורתו - שהשפיעה רבות על כל עם ישראל - נמסרו בעל פה. תלמידו המובהק - רבי חיים ויטל - הוציא לאור את תורת רבו.

מבין כתביו: "ספר הכוונות" - על תפילה. "תיקוני הנפש ורפואתם". שירים לסעודת שבת: "אזמר בשבחין", "יום זה לישראל אורה ושמחה."

ר"ח - רבי חיים בן יוסף ויטל (חי 1542 צפת - 1620 דמשק). מגדולי המקובלים. כתביו: "עץ החיים" "עץ הדעת".

סח. הלכות קריאת שמע

מקורות

תנ"ך

ועתה קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה'.⁽¹⁾ (מלכים ב. ג. טו.).
למנצח בנגינות.⁽²⁾ (כותרת של ששה מזמורי תהילים והם: ד.ו. נד.נה. סז.עו. ובסיום פרק ג. בחבקוק)

פרשנות על התנ"ך

- נאמר על הנביא אלישע - בכדי לשמחו להשרות הנבואה עליו כי אין השכינה שורה אלא מתוך שמחה. (לפי 'מצודת דוד' על שמואל א. י.ה.).
והוה כפיוט פיוטי (והיה כאשר פיוט פיוטים). (התרגום הארמי לפי מהדורת ויניציאה ש"ח) בתרגום הארמי המודפס ברוב הספרים: והוה כד נגן דמנגן (והיה כאשר נגן המנגן).
- מזמור זה יסד דוד שיאמרוהו בני לוי, המנצחין בנגינות, בשיר על הדוכן. (רש"י על תהילים ד.א.).

תלמוד- בבלי וירושלמי

ברכות: בבלי י.א.א. (משנה) תוספות בקטעים "אחת ארוכה" "מקום שאמר" מ.ב. ירושלמי א.ה. (משנה) ו.ב. עבודה זרה ח.א. תוספות בקטע "אם בא".

רמב"ם - הלכות

קריאת שמע א.ז. ברכות א.ה.

הלכות קריאת שמע

סט. דין פורס על שמע
(ובו ב' סעיפים)

א. אם יש בני אדם שהתפללו כל אחד בפני עצמו ביחיד ולא שמעו לא קדיש ולא קדושה, עומד אחד מהם ואומר קדיש ו -"ברכו" וברכה ראשונה "יוצר אור" ולא יותר. וזה נקרא 'פורס על שמע', לשון חתיכה כמו פרוסה, שאין אומרים אלא קצת ממנה.

הגה:

ועכשיו לא נהגו לומר כל ברכת "יוצר אור", אלא אומרים קדיש ו -"ברכו" והם עונים אחריו "ברוך ה' " כו'. יש אומרים שפורסין בקריאת שמע של ערבית כמו בשחרית. ולא נהגו כן משום דליכא קדיש קודם 'ברכו' של ערבית.

ולאחר שסיימו ברכת "יוצר אור" אומר 'אבות' ו -'גבורות' ו -'קדושה' ו -'אתה קדוש', וזה נקרא עובר לפני התיבה. ואין עושים דברים אלו בפחות מעשרה משום דהוו דברים שבקדושה. וצריך לחזור אחר ששה שלא שמעו, דהיינו רוב העשרה. ואם אינם נמצאים - אפילו בשביל אחד שלא שמע אומרים. ואפילו מי ששמע יכול לפרוס על שמע ולעבור לפני התיבה בשביל אותו שלא שמע. מכל מקום אם אותו שלא שמע בקי לפרוס על שמע ולעבור לפני התיבה, מוטב שיפרוס ויעבור לפני התיבה הוא משיפרוס ויעבור לפני התיבה אחר שכבר שמע.

הגה:

ומי שעובר לפני התיבה ואמר שלוש הברכות הראשונות ישלים כל התפילה ולא יפסיק אף על פי שכבר התפלל. אבל האחרים יכולין להפסיק אחר כך. וכל שכן שאם לא התפלל הפורס והעובר לפני התיבה תחילה שישלים תפילתו, אף על פי שיצטרך לקרוא אחר כך קריאת שמע ולא יסמוך גאולה לתפילה. ואסור להפסיק בדברים אלו בין גאולה לתפילה או בקריאת שמע וברכותיה. ולכן אסור לשליח ציבור להפסיק בין קריאת שמע לתפילה או בקריאת שמע וברכותיה כדי לפרוס על שמע לאותן הבאים לבית הכנסת לאחר שהתפללו הקהל קדיש וברכו והתחיל בברכת "יוצר אור". אבל בברכת ערבית, שהיא רשות, יכול להפסיק להוציא אחרים ידי חובתם. ומכל מקום איש אחר יכול לפרוס על שמע או להתפלל בעשרה כל התפילה, אפילו באותו בית הכנסת שכבר התפללו, להוציא אחרים ידי חובתם. רק שלא יעמוד החזן השני במקום שעמד הראשון - דוהוא נראה גנאי לראשונים - דהוי כאילו לא יצאו בראשונה ידי חובתם. ונראה לי דווקא שעדיין הראשונים בבית הכנסת אלא שהשלימו סדרן, אבל אם יצאו הראשונים יוכל לעמוד החזן אף במקום שעמד הראשון.

באורים

א. התפללו - כל איזכור של תפילה הכונה לתפילת עמידה. דליכא - אין. דהוי - מהווים. לסמוך גאולה לתפילה - עיין להלן סימן קי"א.

סט. הלכות קריאת שמע

ג. סומא - אף על פי שלא ראה מאורות מימיו - פורס על שמע ומברך "יוצר המאורות", שהוא נהנה במאורות שרואים אחרים שיורוהו הדרך אשר ילך בה.

באורים

ג. סומא - עיור.

הרחבה והעמקה

"פריסת שמע נקרא אמירת - "ברכו" שאנו אומרים בשביל המאחרין לבוא לבית הכנסת, אחר גמר תפילת שמונה עשרה בלחש" (משנה ברורה).

סט. הלכות קריאת שמע מקורות

תנ"ך

א. ונקדשתי בתוך בני ישראל אני ה' מקדשכם ⁽¹⁾ (ויקרא כב. לב.) עד מתי לעדה הרעה הזאת? ⁽²⁾ (במדבר יד. כז.)

ב. והולכתי עורים בדרך לא ידעו, בנתיבות לא ידעו אדריכם. אשים מחשך לפניכם לאור ומעקשים למישור. אלה הדברים עשיתם ולא עזבתם. ⁽³⁾ (ישעיה מב. טז.)

פרשנות על התנ"ך

1. כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה.

2. מכאן לעדה שהיא עשרה. (רש"י על במדבר יד. כז.)

(מסכתות: ברכות כא. ב. ירושלמי ז. ג. שביעית ירושלמי ד. ב. מגילה: כג. ב. ירושלמי ד. ד. סנהדרין: עד. ב. ירושלמי א. ד. רמב"ם הלכות תפילה ח. ו.)

ומכאן המושג 'מנין' - המציין קבוצה של לפחות עשרה מתפללים, מעל גיל בר מצוה, לקיום מצות שונות בצותא כגון תפילה בציבור. ראה סימן נה.

3. 'והולכתי ישראל - שהיו עורים עד הנה מהביט אלי בדרך הטוב - אשר לא ידעו להלוך בה עד הנה. (רש"י על הפסוק)

תלמוד - בבלי וירושלמי

א. מגילה: בבלי כג. ב. (משנה) עיין רש"י ותוספות בקטעים: "אין פורסין על שמע"

ירושלמי ד. ד. (משנה וגמרא) סופרים י. ז.

ב. מגילה: בבלי כד. א. (משנה) ירושלמי ד. ז. (משנה) סופרים יד. טז.

רמב"ם - הלכות תפילה

א. ח. ד. ה.

ב. ח. י. ב.

הלכות קריאת שמע

ע. מי הם הפטורים מקריאת שמע?

(ובו ה' סעיפים)

א. נשים ועבדים פטורים מקריאת שמע, מפני שהיא מצות עשה שהזמן גרמא. ונכון הוא ללמדן שיקבלו עליהן עול מלכות שמים.

הגה:

ושיקראו לפחות פסוק ראשון.

ב. קטנים פטורים - לרבינו תם - כשלא הגיעו לחינוך. ולרש"י - אפילו הגיעו לחינוך, מפני שאינו מצוי אצלו בזמן קריאת שמע בערב, וישן הוא בבוקר. וראוי לנהוג כרבינו תם.

ג. הכונס את הבתולה פטור מקריאת שמע שלושה ימים, אם לא עשה מעשה, מפני שהוא טרוד טרדת מצוה. והני מילי בזמן הראשונים, אבל עכשיו - שגם שאר בני אדם אינם מכוונים כראוי - גם הכונס את הבתולה - קורא.

הגה:

ועיין לקמן סימן צ"ט - אם שיכור יקרא קריאת שמע.

ד. היה עוסק בצרכי רבים והגיע זמן קריאת שמע - לא יפסוק, אלא יגמור עסקיהם ויקרא, אם נשאר עת לקרות.

ה. היה עוסק באכילה, או שהיה במרחץ, או שהיה עוסק בתספורת, או שהיה מהפך בעורות, או שהיו עוסקים בדין, להרמב"ם - גומר ואחר כך קורא קריאת שמע. ואם היה מתירא שמא יעבור זמן קריאה ופסק וקרא הרי זה משובח. ולהראב"ד - מפסיק וקורא אף על פי שיש זמן לקרות.

הגה:

ועיין לקמן סימן רל"ה.

באורים

א. נשים... ונכון הוא ללמדן - "היינו פסוק ראשון - 'שמע ישראל'. (כף החיים)
ג. הכונס - מתחתן. אם לא עשה מעשה - אם לא בעל. והני מילי בזמן הראשונים - ודברים אלו, הלכה זאת היתה בתוקף בעבר.
מהפך בעורות - מעבד עורות.

הרחבה והעמקה

א. מצוות שהזמן גרמא - "וכל מצות עשה שהזמן גרמא (שהזמן גורם לה) (למצוה) שתבוא" - רש"י (אנשים חייבין ונשים פטורות. וכל מצות עשה שלא הזמן גרמא - אחד האנשים ואחד הנשים חייבין). (מסכתות: ברכות כ.ב. שבת ס.ב.א. עירובין כז. א. חגיגה ד.א. ראש השנה ל.א. קדושין: בבלי כ. א. (משנה) ירושלמי (א. ז. משנה) מנחות מ.ג.ב.)

ע. הלכות קריאת שמע

חכמי ישראל

רבנו תם-רבי יעקב בן מאיר, (חי בצרפת 1100-1171), נכדו של רש"י. מגדולי בעלי התוספות.

ראב"ד-רבי אברהם בן דוד, (חי בצרפת 1120 - 1198), מגדולי חכמי התלמוד ומגדולי בעלי הפלוגתא של הרמב"ם- בהשגותיו על 'היד החזקה'. כתב השגות גם על רבי יצחק אלפסי (הרי"ף- 'ספר ההלכות') ועל רבי זרחיה הלוי (הרז"ה- 'ספר המאור') ספריו הנוספים: 'איסור משהו' ו-'בעלי הנפש'.

ע.הלכות קריאת שמע מקורות

תנ"ך

- א. והיה לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת ה' בפיך⁽¹⁾ (תהילים יג.ט.)
ה' ימלך לעלם ועד⁽²⁾ (שמות טו. יח.)
ב. חנך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה⁽³⁾ (משלי כב. ו.)
ג. ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם⁽⁴⁾ (במדבר ט.)

פרשנות על התנ"ך

1. הוקשה כל התורה כולה לתפילין, מה תפילין מצות עשה שהזמן גרמא ונשים פטורות - אף כל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות (קדושין לה. א.)
2. ויקבלו כולם את עול מלכותך (לקח מהפסוק בתפילת 'עלינו לשבח')
3. מחנכין אותן (את הקטנים) בשביל שיהיו רגילין במצות (מסכת יומא: בבלי פב.א. (משנה) ירושלמי (משנה) ח.ג.)
4. אותם אנשים ... נושאי ארונו של יוסף היו. מכאן הכלל: "העוסק במצוה פטור מן המצוה" (מסכת סוכה כה.א.)

תלמוד - בבלי וירושלמי

- א. ברכות: בבלי כ. א. (משנה) ב. ירושלמי ג.ג. (משנה)
ב. ברכות כ. א. רש"י ותוספות בקטע "וקטנים"
ג. ברכות: בבלי טז.א. (משנה) ירושלמי ב.ו. (משנה) סוכה כה.א. כתובות ו.ב. נידה סד.ב. (משנה)
ד. ברכות: בבלי יא.א. טז.א. ירושלמי ה.א. סוכה כה.א. רש"י בקטע "בשבתך בביתך" כו.א. סוטה מד.ב.
ה. שבת: בבלי ט.ב. (משנה) ירושלמי א.ב. (משנה) סוכה לח.א. עיין רש"י בקטע "אם התחילך".

רמב"ם - הלכות

- א. קריאת שמע ד.א. עבודת כוכבים יב.ג.
ב. קריאת שמע ד.א.
ג. קריאת שמע ד.א. איסורי ביאה ה. יט. כב.
ד. קריאת שמע ב.ה. תפילה ו.ח.
ה. קריאת שמע ב.ו.

הלכות קריאת שמע

עא. אבל והעוסקים במת פטורים מקריאת שמע

(ובו ז' סעיפים)

א. מי שמת לו מת שהוא חייב להתאבל עליו, אפילו אינו מוטל עליו לקברו, פטור מקריאת שמע ומתפילה. ואפילו אם רוצה להחמיר על עצמו ולקרוא - אינו רשאי. ואם יש לו מי שישתדל בשבילו בצרכי קבורה ורצה להחמיר על עצמו ולקרוא - אין מוחין בידו. הגה: ועיין ביורה דעה סימן שמא.א.

ב. במה דברים אמורים? בחול, אבל בשבת חייב כל היום עד הערב - אם מחשיך על התחום להתעסק בצרכי קבורה. אבל אם אינו מחשיך על התחום - חייב גם לעת ערב. ויום טוב שני דינו כחול. ועיין לקמן סימן תקמח.ה. ויום טוב ראשון - אם רוצה לקבורו בו ביום על ידי גוים - דינו כחול. ואם אינו רוצה לקבורו בו ביום - דינו כשבת.

ג. המשמר את המת, אפילו אינו מתו, פטור.

ד. היו שנים משמרים - זה משמר וזה קורא, ואחר כך - משמר זה וקורא זה.

ה. החופר קבר למת - פטור.

ו. היו שנים או יותר חופרים - כל הצריכים לצרכי החפירה בבת אחת פטורים. ואם יש נוספים - נשמטים וקורים, וחוזרים אלו ומתעסקים והאחרים נשמטים וקורים. הגה: ועיין ביורה דעה סימן שסה.א.

ז. אסור לקרות קריאת שמע תוך ארבע אמות של מת או בבית הקברות, ואם קרא - לא יצא.

באורים

ב. במה דברים אמורים? מתי חל הפטור של קריאת שמע?

להחשיך על התחום

"אל יצא איש ממקומו ביום השביעי": (שמות מז.כב.) "אלו אלפיים אמה של תחום שבת" (רש"י על הפסוק לפי מסכת עירובין: בבלי נא.א. ירושלמי ד.א.)

תחום שבת - בשבת מותר ללכת בתוך תחום המגורים ששהה בו עם כניסת השבת ללא הגבלה. אך מחוץ לתחום זה מותר ללכת רק עד 2,000 אמה (כ- 1 ק"מ). (רמב"ם הלכות שבת ז.א.ב.)

להחשיך על התחום - "אסור לאדם שיצא בשבת עד סוף התחום (2000 אמה) וישב שם עד שתחשך כדי שיהיה קרוב לעשות חפציו במוצאי שבת, שהרי נמצא הלוכו בשבת לעשות חפציו". אבל לצורך מצוה, כגון להכין צרכי הקבורה, מותר. (מסכת שבת קנ. א. קנא. א. רמב"ם הלכות שבת נד.ב.ג.)

יום טוב: -ראשון - היום הראשון של אחד משלוש הרגלים.

שני - בגלות חוגגים יום נוסף על מה שנקבע בתורה (ונקרא 'יום טוב שני של

גלויות') בשלוש הרגלים: בפסח ובסוכות - יומיים בתחילת ובסוף החג בשבועות - יומיים.

ז. ארבע אמות - 1.92 מטר (אשכנזי 2.3 מטר).

לא יצא - לא קיים את המצוה.

עא. הלכות קריאת שמע

העמקה והרחבה

א.פטור מקריאת שמע לאבל - "לפי שהוא טרוד במחשבת קבורתו".(מסכת ברכות יז.ב. רש"י בקמט "פטור")

מצות קבורה ואבלות

מצות קבורה

כי קבור תקברנו(דברים כא. כג.) - "ומצות עשה לקבור את כל הרוגי בית דין ביום ההריגה ... ולא הרוגי בית דין בלבד, אלא כל המלין את מתו עובר בלא תעשה" "שהקבורה מצוה".
(רמב"ם ספר שופטים הלכות סנהדרין מו.ח. הלכות אבל יב.א. בהתאמה)

מצות אבלות

"מצות עשה להתאבל על הקרובים ... ואין אבילות מן התורה אלא ביום ראשון בלבד שהוא יום המיתה ויום הקבורה." (רמב"ם ספר שופטים הלכות אבל א.א.)
על שבעה קרובים חלה המצוה
1.אב 2.אם 3.בן 4.בת 5.אח 6.אחות 7.בן/בת זוג.

אינו מוטל עליו לקברו-"כגון שמתה אחותו הנשואה, שהבעל חייב לטפל בקבורתה" (משנה ברורה)

עא. הלכות קריאת שמע מקורות

תנ"ך

בנים קוברים את אבותיהם

אברהם: ויקברו אתו יצחק וישמעאל בניו אל מערת המכפלה (בראשית כה.ח. ט.)
יצחק: ויקברו אתו עשו ויעקב בניו (בראשית לה.כט.)
יעקב: ויקברו אתו במערת שדה המכפלה (בראשית נ.ג.)

בעלים קוברים את נשותיהם

שרה: ויקם אברהם מעל פני מתו⁽¹⁾ (בראשית כג.ג.)
ואחרי כן קבר אברהם את שרה אשתו אל מערת שדה המכפלה (בראשית כג.יט.)
רחל: ואני בבאי מפדן מתה עלי רחל בארץ כנען בדרך בעוד כברת ארץ לבא אפרתה
ואקברה שם בדרך אפרת הוא בית לחם (בראשית מח.ז.)

לועג לרש חרף עושהו⁽²⁾ (משלי יז.ה.)

עא. הלכות קריאת שמע מקורות

פרשנות על התנ"ך

1. פשט: קם לטפל בקבורת אשתו שרה אמנו, "שלא חל עליו אבלות עדיין". (עובדיה ספורנו)
דרש: "כיון שמוטל עליו לקברו - כמוטל לפניו דמי". (דומה) (מסכת ברכות יח.א.)
2. פשט: "מי שהוא מלעיג על העני מפני היותו עני, כבר חרף את השם יתברך" (רלב"ג)
דרש: אסור לקרוא קריאת שמע במרחק של ארבע אמות (כ- 2 מטר) מהמת כי זה נראה כלעג למת (שהינו בגדר עני באי יכולתו לקיים מצות) שאינו יכול לקרוא. (לפי מסכת ברכות יח.א. רש"י בקטע "תופס ארבע אמות")

תלמוד - בבלי וירושלמי

- א. ברכות: בבלי יז.ב. (משנה) רש"י בקטע "מי שמתו" תוספות בקטעים "פטור" "ואינו מברך" יח.א. ירושלמי ג.א. (משנה) מועד קטן כג.ב. שמחות פרק י.
- ב. ברכות ירושלמי ג.א. שבת: בבלי קנא.א. (משנה) ירושלמי כג.ד. ביצה ו.א. תוספות בקטע "יום טוב שני" מועד קטן כג.ב.
- ג. ד. ברכות יח.א.
- ה. ברכות: ברכות יד.ב. ירושלמי ב.ג. מועד קטן ירושלמי ג.ה.
- ז. ברכות יח.א. סוטה מג.ב.

רמב"ם - הלכות

- א. ג. ד. ה. קריאת שמע ד.ג. ספר שופטים הלכות אבל ד.ו.
- ז. קריאת שמע ג.ב.

הלכות קריאת שמע

עב. דין נושאי המיטה והמנחמים והמלוים
(ובו ה' סעיפים)

א. נושאי המיטה וחילופיהן וחילופי חילופיהן, בין אותם שהם לפני המיטה, בין אותם שהם לאחריה, מאחר שלמיטה צורך בהם - פטורים. ושאר המלוין את המת, שאין למטה צורך בהם - חייבים.

ב. אין מוציאים את המת סמוך לקריאת שמע, כל שאין שהות להוציאו ולקברו קודם שיגיע זמן קריאת שמע. ואם התחילו להוציאו, אין מפסיקין כדי לקרות.

ג. העם העוסקים בהספד - בזמן שהמת מוטל לפניהם נשמטים אחד אחד וקורים ומתפללים. אין המת מוטל לפניהם - הם קורים ומתפללים, והאונן יושב ודומם.

ד. קברו את המת וחזרו האבלים לקבל תנחומים, וכל העם הולכים אחריהם ממקום הקבר למקום שעומדים שם האבלים לעשות שורה לקבל תנחומים, אם יכולים העם להתחיל ולגמור אפילו פסוק אחד קודם שיגיעו לשורה - יתחילו, ואם לאו - לא יתחילו.

הגה:

אם יש שזוזת ביום לקרות אחר כך.

ה. העומדים בשורה לנחמו - הפנימים שרואים פני האבל - פטורים. והחיצונים - שאינם רואים פני האבל - חייבים.

באורים

א. נושאי המיטה - של הנפטר המובל לקבורה.

חייבים/פטורים - בקריאת שמע.

ג. אונן - ביום מות אחד משבעת הקרובים שעליהם חייב להתאבל (ראה באור לסימן עא.) - הינו 'אונן' מהתורה ובליילה שלאחריו - מדרבנן. (ראה ויקרא י. יט. מסכת פסחים פרק ח. משנה ח.)

עב. הלכות קריאת שמע מקורות

תנ"ך

נושאי מיטת

יעקב אבינו: וישאו אתו בניו ארצה כנען ויקברו אתו במערת שדה המכפלה.
(בראשית נ.ג.)

השופט שמשון הגיבור: וישאו אתו ויעלו ויקברו אותו בין צרעה ובין אשתאל.
(שופטים טז. לא.)

המלך אמציה: וישאו אתו על הסוסים ויקבר בירושלם עם אבתיו בעיר דוד.
(מלכים ב יד. כ.)

אבל

ישב בדד וידם כי נטל עליו ⁽¹⁾ (איכה ג. כח.)

פרשנות על התנ"ך

1. וידם - יבכה, יתאבל (עיין ישעיה כג. ב.) גם: יחכה (עיין תהלים לז. ז.) .
"מי שאירע לו אבל וצרה, ישב גלמוד ויצפה לטובה. 'וידם' - המתנה. 'נטל עליו' -
בעל הגזירות (הקב"ה) נשא עליו הגזירה הזו". (רש"י על הפסוק)

תלמוד - בבלי וירושלמי

א. ברכות: בבלי יז. ב. (משנה) רש"י בקטעים "וחילופיהן" "את שלפני המיטה" "שלפני המיטה
צורך" "ושלאחר המיטה" תוספות בקטע "הכי גריס" ירושלמי ג. א. (משנה)

ב. ברכות: בבלי יט. א. רש"י בקטע "סמוך לקריאת שמע" ירושלמי ג. ב. סנהדרין ירושלמי ב. ב.
שמחות פרק י.

ג. ברכות: בבלי יט. א. ירושלמי ג. ב.

ד. ברכות: בבלי יז. ב. (משנה) יט. ב. ירושלמי ג. א. (משנה)

ה. ברכות: בבלי יז. ב. (משנה) יט. ב. ירושלמי ג. א. (משנה) סנהדרין ירושלמי ב. ב.

רמב"ם - הלכות קריאת שמע

א. ב. ד. ד.

ג. ד. ה.

ד. ה. ד. ו.

הלכות קריאת שמע

עג.הישן עם אשתו ובניו איך יתנהג

(ובו ד' סעיפים)

א. שנים שהיו ישנים בטלית אחד ובשר שניהם נוגעים זה בזה, לא יקרא קריאת שמע אלא אם כן היתה טלית מפסקת ביניהם ממתניהם ולמטה.

ב. אם היה ישן עם אשתו - קורא בחזרת פנים לצד אחר, אפילו בלא הפסקת טלית, משום דחשיבא כגופו. ויש מי שאוסר. ונכון לחוש לדבריו.

ג. אם היה ישן עם בניו בעודם קטנים - מותר לקרות בחזרת פנים בלא הפסקת טלית. ואם הם גדולים - צריך להפסק טלית.

ד. עד כמה הם חשובים קטנים? התינוק - עד שיהיו לו שתיים עשרה שנים, והתינוקת - עד שיהיו לה אחת עשרה שנים. ואפילו הביאו שתי שערות - מותר. ובשנת שלוש עשרה לתינוק ושתיים עשרה לתינוקת - אם הביאו שתי שערות - אסור בלא הפסקה, ואם לא הביאו שתי שערות - מותר. ומשנת שלוש עשרה ואילך לתינוק-ושתיים עשרה לתינוקת - אפילו לא הביאו שתי שערות - אסור.

באורים

7. שתי שערות - סימן לבגרות מינית.

עג. הלכות קריאת שמע מקורות

תנ"ך

אדם וחוה

על כן יעזב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו והיו לבשר אחד⁽¹⁾ (בראשית ב. כד.)

כהנים

ועשה להם מכנסי בד לכסות בשר ערוה ממתנים ועד ירכים יהיו⁽²⁾ (שמות כח.מב.)

כתנת בד קדש ילבש ומכנסי בד יהיו על בשרו⁽³⁾ (ויקרא טז.ד.)

ומכנסי פשתים יהיו על מתניהם⁽⁴⁾ (יחזקאל מד.יח.)

פרשנות על התנ"ך

1. אשתו כגופו. (מסכתות: ברכות כד.א. כתובות טו.א. מנחות צג. ב. בכורות לה.ב.)

2. תפירת בגדי הקודש לכהנים במסגרת הקמת המשכן.

3. בגדי הכהן הגדול בעבודת יום הכיפורים.

4. בגדי הכהונה בבית המקדש השלישי, שיבנה במהרה.

תלמוד - בבלי וירושלמי

א.ב.ג. ברכות כד.א. רש"י בקטעים "ואפילו אשתו עמו" "אשתו כגופו" תוספות בקטעים

"שניים" "והתניא" כד.ב. רש"י בקטע "היתה טלית חגורה" קדושין ירושלמי ד.יא.

ד. ברכות כד.א. רש"י בקטע "בת אחת עשרה ובן שתים עשרה"

רמב"ם - הלכות קריאת שמע

א.ב.ג. ג.יח.

ד. ג.יט.

הלכות קריאת שמע

עד. שלא לברך כשאבריו רואים את הערוה

(ובו ו' סעיפים)

א.היה ישן ערום בטליתו - צריך לחוץ בטלית על לבו ואז יקרא, משום דלבו רואה את הערוה - אסור.

הגה:

והוא הדין אם לבו רואה ערוה חבירו - אסור.

ב.הרוחץ ערום במים צלולים ורוצה לשתות - יכסה בבגד ממטה ללבו, כדי שלא יהא לבו רואה את הערוה כשיברך. ודוקא בבגד, אבל בידיים לא הוי כיסוי.

הגה:

והוא הדין אם מכסה ראשו בידיו - לא מקרי כסוי הראש.
ועיין לעיל סימן צ"א.ד.

ואם היו המים עכורים, שאין איבריו נראין בהם, מותר לקרות והוא בתוכן. והוא - שלא יהא ריחן רע.

הגה:

ואם אין לבו בתוך המים רק למעלה מן המים - אף בצלולים שרי.

ג.אם האדם מחבק גופו בזרועותיו - דינינן ליה כהפסקה.

ד.יש מי שאומר שהנשים יכולות לברך ולהתפלל כשהן לבושות החלוק, אף על פי שאינן מפסיקות למטה מהלב.

הגה:

ואם הן ערומות, צריך שיהא ערוה שלהן טוחות בקרקע או שיושבות על שאר דבר, דאז אין לבן רואה ערוה שלהן, מה שאין כן באיש.
ועיין לקמן סימן ר"א.ג.

ה.שאר אבריו רואים את הערוה - מותר. אבל אם איזה מאבריו נוגע בין בערותו בין בערות חבירו - אסור לקרות קריאת שמע או להתפלל. ויריכותיו, שהערוה שוכבת עליהן, צריך להפסיקן בבגד או להרחיקן בענין שלא יגע הגיד בהם.

ו.היתה טלית חגורה על מתניו לכסותו ממתניו ולמטה - אף על פי שממתניו ולמעלה הוא ערום - מותר לקרות קריאת שמע. אבל להתפלל אסור, עד שיכסה לבו.

באורים

ב.לא הוי - לא מהווה. לא מקרי - לא נקרא. שרי - מותר.

ג.דינינן - דינו כמו.

עד. הלכות קריאת שמע מקורות

תנ"ך

כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחנך להצילך ולתת איביך לפניך והיה מחנך קדוש ולא יראה בך ערות דבר (דברים כג. טו.)

פרשנות על התנ"ך

פשט: נצטוינו לשמור על טהרת המחנה גם בעת היציאה לקרב.
דרש: "חסיד שאל לאליהו זכור לטוב: ערום מהו שיקרא שמע? אמר לו: "ולא יראה בך ערות דבר - ערות דיבור". (דיבור במצב כזה הינו בגדר ערוה) (מסכת תרומות א.ד.)
"אין אדם מברך כשהוא ערום". (מסכת בבא מציעא קיד.ב. רש"י בקטע "ערות דבר")

תלמוד - בבלי וירושלמי

א. ברכות כד.ב. כה.ב. רש"י ותוספות בקטע "והרי לבו" סוכה י.ב.
ב. ברכות: בבלי כב.ב. (משנה) כה.ב. רש"י ותוספות בקטע "והרי לבו" ירושלמי ג.ה. (משנה)
ד. ברכות כד.א. חלה: בבלי פרק ב. משנה ג. ירושלמי פרק ב.א. (משנה וגמרא)
ה. ברכות כה.ב. תוספות בקטע "והלכתא" נידה יג.א.
ו. ברכות כד.ב. רש"י בקטע "היתה טליתו" כה.א.

רמב"ם - הלכות

א. קריאת שמע ג.יז.
ב. קריאת שמע ב.ז. זרעים - הלכות תרומות ה.ד.
ד. ברכות א.ט.
ה.ו. קריאת שמע ג.יז.

הלכות קריאת שמע

ע. להזהר מגלוי שיער. וקול אשה בשעת קריאת שמע. וכן שלא לקרותה כנגד הערוה (ובו ו' סעיפים)

א. טפח מגולה באשה, במקום שדרכה לכסותו, אפילו היא אשתו - אסור לקרות קריאת שמע כנגדה.

הגה:

ויש אומרים: דוקא באשתו, אבל באשה אחרת - אפילו פחות מטפח הזו ערוה. ונראה מדברי הרא"ש דטפח באשה ערוה, אפילו לאשה אחרת, רק שבעצמה יכולה לקרות אף על פי שהיא ערומה. כדלעיל סימן ע"ד.

ב. שיער של אשה שדרכה לכסותו - אסור לקרות כנגדו. ה"ה: אפילו אשתו. אבל בתולות שדרכן לילך פרועות הראש - מותר.

הגה:

והוא הדין השערות של נשים שרגילין לצאת מחוץ לצמתן, וכל שכן פאה נכרית, אפילו דרכה לכסות.

ג. יש ליזהר משמיעת קול זמר אשה בשעת קריאת שמע.

הגה:

ואפילו באשתו. אבל קול הרגיל בו אינו ערוה.

ד. אסור לקרות כנגד ערוה, אפילו של גוי. וכן כנגד ערות קטן - אסור.

הגה:

ויש מתירין נגד ערות קטן, כל זמן שאינו ראוי לביאה. וכן עיקר. עיין ביורה דעה סימן רס"ה. ח.

ה. ערוה בעששית, ורואה אותה דרך דפנותיה - אסור לקרות כנגדה, דכתיב: "ולא יראה בך ערות דבר" (דברים כג. טו.) והא מתחזייא.

ו. היתה ערוה כנגדו, והחזיר פניו ממנה, או שעצם עיניו, או שהוא בלילה, או שהוא סומא - מותר לקרות, דבראיה תלה רחמנא והא לא חזי לה.

באורים

- א.** טפח - רוחב כף היד, דהיינו ארבע אצבעות 8 ס"מ. (אשכנזי - 9.5 ס"מ). הוי - מהוה.
- ב.** עששית - "כלי גדול של זכוכית" ששימש כמנורה. (מסכת שבת כג. א. רש"י בקמט "עששית") והא מתחזייא - והרי נראה.
- ג.** דבראיה תלה רחמנא והא לא חזי לה - בראיה תלוי הדין (של איסור קריאה) והרי אינו רואה. רחמנא - כינוי לקב"ה והכונה לדין תורה.

עה.הלכות קריאת שמע

חכם מישראל

'רא"ש' -רבי אשר בן רבי יחיאל. (כינויים: רא"ש, אשרי. חי 1250 1327 - בצרפת, אשכנז,איטליה וספרד) מגדולי מפרשי התלמוד והפוסקים. חיבוריו: שאלות ותשובות (שו"ת) הרא"ש, פסקי הרא"ש, תוספות הרא"ש, פירוש המשנית לסדרי זרעים וטהרות ו'הנהגות הרא"ש'.

פסיקתו של מחבר ה'שלחן ערוך', מרן רבי יוסף קארו, מבוססת על פסיקותיהם של: הרי"ף (רבי יצחק אלפסי), הרמב"ם (רבי משה בן מימון) והרא"ש. בהעדר זהות דעות בין השלושה, פסק מרן לפי רוב דעותיהם.

עה. הלכות קריאת שמע מקורות

תנ"ך

חשפי שבל גלי שוק⁽¹⁾ עברי נהרות תגל ערותך⁽¹⁾ (ישעיה מז.ב. ג.)
הראיני את מראיך השמיעיני את קולך כי קולך ערב ומראיך נאוה⁽²⁾ (שיר השירים ב.ד.)

הסבי עיניך מנגדי שהם הרהיבני שעריך כעדר העזים⁽³⁾ (שיר השירים ו.ה.)

פרשנות על התנ"ך

1. פשט:הנביא מתאר את השפלתה ואת בזיונה של בבל בדמות גבירה שהפכה לשפחה. הבגדים עם שובל ארוך, שנשים מכובדות לובשות, הוחלפו בבגדים קצרים ולכן הרגלים מגולות.

דרש: אחרי המילים 'גלי שוק' כתוב 'תגל ערותך'. (לפי רש"י בקטע "גלי שוק" במסכת דלהן)
2. פשט:הרעיה מסתתרת מהדוד שלא יראנה, והדוד מבקש שתניח לו לראותה ולדבר עמו.

כיון שהמקרא משבח את קולה משמע שהקול תאוה. (לפי רש"י בקטע "קולך ערב" במסכת דלהן)
3. פשט:"הסבי עיניך" - "כבחור שארוסתו חביבה ועריבה עליו ועיניה נאות ואומר לה: הסבי עיניך מנגדי כי בראותי אותך לבי משתחף ומתגאה עלי ורוחי גסה בי ואיני יכול להתאפק". (רש"י על הפסוק)

דרש:שוק⁽¹⁾ באשה, קול⁽²⁾ באשה, שיעור⁽³⁾ באשה - ערוה. (מסכת ברכות כד.א. לגבי קול- מסכת קדושין ע.א. רש"י בקטע "קול באשה")

תלמוד - בבלי וירושלמי

א. ברכות כד.א. שבת סד.ב. רש"י בקטע "המסתכל באצבע"

ב. ברכות כד.א.

ג. ברכות כד.א. חלה ירושלמי ב.א. קדושין ע.א.

ד. ברכות כה.ב. מגילה כד. ב.

ו. ברכות כד.א.

רמב"ם - הלכות

א.ב. איסורי ביאה כא.ב. קריאת שמע ג.טז.

ד.ה.ו. קריאת שמע ג.טז.

הלכות קריאת שמע

עו. להזהר מצואה בשעת קריאת שמע

(ובו ח' סעיפים)

א. צואה בעששית - מותר לקרות כנגדה אף על פי שרואה אותה דרך דפנותיה, משום דבכסוי תלה רחמנא - דכתיב: "ושבת וכסית את צאתך" (דברים כג. יד.) - והא מתכסיא.

ב. צואה בגומא - מניח סנדלו עליה וקורא, דחשיבא כמכוסה, וכיון שאין ריח רע מגיע לו - מותר. והוא שלא יהא סנדלו נוגע בה.

ג. העבירו צואה לפניו - אסור לקרות כנגדה. ופי חזיר כצואה עוברת דמי, אפילו עולה מן הנהר אין הרחיצה מועלת לו, דהוי כגרף של רעי.

ד. היתה צואה על בשרו ומכוסה בבגדיו, או שהכניס ידיו בבית הכסא דרך חור ואינו מריח ריח רע - יש מתירים לקרות ויש אוסרים. ויש אומרים: שלא התיר המתיר בצואה על בשרו, אלא במקום שהיא נכסית מאליה בלא מלבושים כגון אצילי ידיו. ונכון לעשות כדברי המחמיר.

הגדה:

ושכבת זרע על בשרו דינו כצואה.

ה. צואה בפי טבעת - אפילו היא מכוסה - אסור לקרות לדברי הכל, אפילו אינה נראית כשהוא עומד ונראית כשהוא יושב.

ו. היה לפניו מעט צואה - יכול לבטלה ברוק שירוק בה ויקרא כנגדה, והוא שיהא הרוק עבה. ואין הביטול מועיל אלא לפי שעה, אבל אם לא יקרא מיד והרוק נימוח ונבלע בה - לא בטלה.

ז. ספק אם צואה בבית - מותר לקרות, דחזקת בית שאין בה צואה. ספק אם צואה באשפה - אסור, משום דחזקת אשפה שיש בה צואה. אבל ספק מי רגלים, אפילו באשפה - מותר משום דלא אסרה תורה לקרות כנגד מי רגלים אלא כנגד עמוד של קלוח, ואחר שנפל לא מיתסר אלא מדרבנן, ובספיקן לא גזרו.

ח. קרא במקום שראוי להסתפק בצואה ומצאה אחר כך - צריך לחזור ולקרות. אבל אם אין המקום ראוי להסתפק בו - אין צריך לחזור ולקרות. ומי רגלים - אפילו מצאן במקום שראוי להסתפק - אין צריך לחזור ולקרות.

עו. הלכות קריאת שמע

באורים

א. עששית - "כלי גדול של זכוכית" ששימש כמנורה. (מסכת שבת כג.א. רש"י בקמט "עששית")
דבכיסוי תלה רחמנא והא מתכסיא - בכיסוי מותנה היתר הקריאה, והרי זה מכוסה.
רחמנא - כינוי לקב"ה והכונה לדין תורה.
גרף של רעי - סיר לילה. "גרף ועביט" - שניהם כלי חרס הם, אלא של רעי (צואה) קרוי
גרף, ושל מי רגלים (שתן) קרוי עביט". (מסכת ברכות כה.ב. רש"י בקמט "גרף ועביט")
7. מיתסר - נאסר. מהתורה נאסר לקרות מול קילוח של שתן ('עמוד של קילוח'). רבנן
אסרו גם במקום שיש שם שתן בודאות אך לא בספק.

עו. הלכות קריאת שמע

מקורות

תנ"ך

ויד תהיה לך מחוץ למחנה ויצאת שמה חוץ.
ויתד תהיה לך על אזנך והיה בשבתך חוץ וחפרתה בה ושבת וכסית את צאתך.
כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחנך להצילך ולתת איביך לפניך והיה מחנך קדוש
ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך.⁽¹⁾ (דברים כג. יג. טו.)

כל הנשמה תהלל יה הללו יה⁽²⁾ (תהילים קנ. ו.)
כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך⁽³⁾ (תהילים לה. ג.)

פרשנות על התנ"ך

1. 'יד' - מקום לשרותים. אזנך - נשק. (לפי רש"י) צאתך - צואה.
בחגור הקרבי יש להוסיף את שתשמש לכיסוי צואה. התורה מצוה על צניעות
והתרחקות מזוהמה במחנה הצבאי. הצו תקף בכל מקום, כי קדושת ה' מצויה בכל
אתר. "הכתוב יזהיר בעת אשר החטא מצוי בו. והידוע במנהגי המחנות היוצאות
למלחמה כי יאכלו כל תועבה, יגזלו ויחמסו ולא יתבוששו אפילו בניאוף וכל נבלה.
... טעם בכיסוי הצואה - כי המחנה כולו כמקדש ה'. וממנו נלמוד למקום התפילה,
שנרחיק מן הצואה ארבע אמות ולכל מראה העינים". (רמב"ן על דברים כג. י.)
(מסכתות: ברכות כה.א. עירובין ירושלמי ה.א.)

צואה על בשרו וקורא קריאת שמע- יש מתירים ויש אוסרים.

2. פשט: סיום ספר תהילים בקריאה נרגשת: כל מי שיש בו נשמה ונפש משכלת,
תהלל את יה". (מצודת דוד)

דרש: מותר לקרוא - כי "הפה והחוטם בכלל ההילול (ועליהם אין צואה), ולא שאר
אברים" (שעליהם יש צואה). (רש"י בקטע "כל הנשמה" במסכת דלהלן)

3. פשט: כל עצמותי- רמז לגוף... וכאילו תדברנה ותעידנה כי אין אלהים רק השם
שיכול להציל". (אבן עזרא)

דרש: אסור לקרוא - כי "כל עצמותי" כולל כל האברים.
(מסכת ברכות כה.א.)

עו. הלכות קריאת שמע מקורות

תלמוד - בבלי וירושלמי

א.ב.ברכות כה.ב.

ג.ברכות כה.א.

ד.ה.ברכות כד.ב. תוספות בקטע "פסק" כה.א. יומא ל.א. רש"י בקטעים "במקומה" "ידיו בבית הכסא" חלה ירושלמי ב.א.

ו.ברכות: בבלי כה.ב. ירושלמי ג.ה.

ז.ברכות כב.ב. תוספות בקטע "והא" כה.א.

ח.ברכות כב.ב.

רמב"ם - הלכות קריאת שמע

א. ג.י.

ב. ג.יא.

ג. ג.יג.

ד.ה.ו. ג. יא.

ז. ג.טו.

הלכות קריאת שמע

עז. שלא לקרות כנגד מי רגלים
(ובו ב' סעיפים)

א. אסור לקרות כנגד מי רגלים, עד שיטיל לתוכן רביעית מים ואז מותר. ולא שנא על גבי קרקע, לא שנא בכלי, ובלבד שלא יהא עביט המיוחד להם. ודין עביט עיין לקמם סימן פ"ז.

לא שנא היו הם בכלי תחילה ונותן עליהם מים, לא שנא היו המים בכלי תחילה.

ב. רביעית שאמרו - למי רגלים של פעם אחת, ולשל שני פעמים - שתי רביעיות, ולשל שלש - שלשה. הגה: זכן לעולם.

באורים

א. מי רגלים - שחן. רביעית - 86 סמ"ק (אשכנז 150 סמ"ק). לא שנא - לא משנה. עביט - כלי כיבול למי שופכין. (מסכת בבא בתרא פמ.ב.)

עז. הלכות קריאת שמע מקורות

תנ"ך

ראה סימן ע"ו.

תלמוד - בבלי וירושלמי

א. ברכות: בבלי כב.ב. (משנה) כה.ב. רש"י בקטע "ומי רגלים עצמן" ירושלמי ג.ה. (משנה) ירושלמי ג.ה. (משנה)

ב. ברכות ירושלמי ג.ה. (משנה)

רמב"ם - הלכות קריאת שמע

א. גיב.

ב. גי.

הלכות קריאת שמע

עח. מי שנצרך להטיל מים בשעת קריאה
(ובו סעיף אחד)

א. היה קורא והתחילו מי רגליו שותתין על ברכיו - פוסק עד שיכלו המים וחוזר לקרות, אפילו אם נפלו על בגדיו ויש בהם טופח על מנת להטפח - כיון שהם מכוסים בבגדו. ואם נפלו מי רגלים בארץ, מרחיק מהם ארבע אמות.

הגה:

או כשיעור שיתבאר לקמן סימן פ"ב.ב. או ממתין עד שיבלעו בקרקע.

ואפילו שהה כדי לגמור את כולה, אינו צריך לחזור אלא למקום שפסק.

הגה:

ויש אומרים: דאם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש. וכן עיקר. וכמו שכתבתי לעיל סימן ס"ה. א. ומשערין לפי הקורא.

באורים

א. מי רגליו - שתן. טופח על מנת להטפח - רטוב במידה כזאת שיכול להרטיב גם אחרים. ארבע אמות - מידת יסוד בהלכה 1.9 מטר (אשכנזי - 2.3 מטר). ומשערין - אומדים.

עח. הלכות קריאת שמע מקורות

תלמוד - בבלי

א. ברכות כב.ב. רש"י בקטע "לא אסרה תורה" תוספות בקטע "ממתין" כה.א.

רמב"ם - הלכות תפילה

א. ד.יג.

הלכות קריאת שמע

עט.מי שנזדמן לו צואה בשעת קריאה

(ובו ט' סעיפים)

א.היתה צואת אדם מאחריו -צריך להרחיק ארבע אמות ממקום שכלה הריח. אפילו אם יש לו חולי שאינו מריח - צריך להרחיק ארבע אמות ממקום שיכלה הריח למי שמריח. ומלפניו - צריך להרחיק מלא עיניו, אפילו בלילה.
הגדה:או שהוא סומא שאינו רואה אותה -צריך להרחיק עד מקום שאינו יכול לראותה ביום. ואם היא מצדו - דינו כמלאחריו.

הגדה:

שליח ציבור המתפלל וצואה בבית הכנסת או בבית שמתפלל שם -אפילו היא לאחריו בכל הבית -צריך לשתוק עד שיוציאנה, מאחר שמוציא רבים ידי חובתן ואי אפשר שלא יהא אחד מן הקהל בתוך ארבע אמות של הצואה.
ועיין לקמן סוף סימן צ. ועיין לקמן סימן פ"ג. בדיון צואה בבית.

ב.היתה במקום גבוה עשרה טפחים או נמוך עשרה, או שהיתה בבית אחד והוא בבית אחר - אפילו הפתח פתוח ויושב בצידה ורואה אותה - אם אין לה ריח יכול לקרות, דכיון שהיא ברשות אחרת קרינן ביה שפיר: "והיה מחניך קדוש" (דברים כג. טו.) - להרא"ש, אבל להרשב"א - דוקא כשאינו רואה אותה. ואם יש לה ריח - לא מהניא הפסקה ולא שינוי רשות. ויש אומרים: דכי היכי דהפסקה מועלת לצואה עצמה, הכי נמי מועילה לריח רע שלה.

ג.חצר קטנה שנפרצה במילואה לגדולה - והגדולה עודפת עליה מן הצדדים -קטנה לא חשיבא כבית בפני עצמה כיון שנפרצה במילואה לגדולה. אבל הגדולה - כיון שכתליה עודפים על של קטנה מצד זה ומצד זה -חשיבא כבית בפני עצמה. הלכך אם צואה בגדולה - אסור לקרות בקטנה עד שירחיק כשיעור. ואם צואה בקטנה - מותר לקרות בגדולה בלא הרחקה, אם אין מגיע לו ריח רע.

ד.צואת כלב וחזיר - אם נתן בהם עורות - מרחיקים מהם כמו מצואת אדם. ואם לאו - דינם כדיון צואת שאר בהמה חיה ועוף שאין צריך להרחיק מהם, אם אין בהם ריח רע. ואם יש בהם ריח רע דינם כצואת אדם.

באורים

א.ארבע אמות - מידת יסוד בהלכה 1.9 מטר (אשכנזי - 2.3מטר). סומא - עיור.

ב.טפח - 8 ס"מ (אשכנזי - 9.5 ס"מ).

קרינן ביה שפיר - נקרא יפה (חל הכלל של) את הפסוק.

רא"ש, רשב"א - מגדולי חכמי ההלכה. ראה להלן.

שיטתם בהיתר קריאה כשיש צואה: לדעת שניהם העדר ריח הינו תנאי הכרחי להיתר, אך לדעת הרשב"א ההיתר מותר גם בהעדר ראייה. לא מהניא - לא מועיל.

ג.ראה סימן נה.טז.

עט.הלכות קריאת שמע

ה.צואת חמור הרכה, לאחר שבא מהדרך, וצואת חתול ונמיה ונבלה מסרחת - דינם כצואת אדם. וההולך בדרך - אף על פי שרואה צואת בהמה כנגדו - אם אין הריח בא לו אינו חושש למיעוט לתלותה בשל חמור. ובסמוך לעיר - יש אומרים שיש לחוש, לפי שרוב הבהמות המצויות שם הם חמורים.

הגה:

במקום דשכיחי חמורים.

ז.בירושלמי (מסכת ברכות ג.ה.) - אוסר לקרות כנגד מי רגלי חמור הבא מן הדרך וכנגד צואת תרנגולים אדומה.

הגה:

כי אותה צואה מסרחת.

ז.צואת תרנגולים ההולכים בבית - דינה כצואת בהמה, חיה ועוף. אבל הלול שלהם יש בו סרחון ודינו כצואת אדם.

ח.אסור לקרות כנגד אשפה שריחה רע.

ט.יצא ממנו ריח מלמטה -אסור בדברי תורה עד שיכלה הריח.ואם יצא מחבירו - מותר בדברי תורה משום דאי אפשר. שהתלמידים קצתם גורסים וקצתם ישנים ומפיחים בתוך השינה. אבל לקרות קריאת שמע -אסור עד שיכלה הריח.

באורים

ז.בירושלמי - הכונה לתלמוד הירושלמי. ראה להלן במקורות.

חכמים מישראל

רשב"א-רבי שלמה בן אברהם בן אדרת (חי 1235-1310 ספרד). מגדולי חכמי ההלכה ומנהיגה המוכר של יהדות ספרד מאמצע המאה ה-13. חיבוריו: תורת הבית הארוך, תורת הבית הקצר, חידושים ל-15 מסכתות בש"ס ושו"תים (שאלות ותשובות) בנושאים שונים.

'רא"ש' -רבי אשר בן רבי יחיאל. פרוט ראה לעיל סימן עה.

עט.הלכות קריאת שמע מקורות

תנ"ך
ראה סימן ע"ו.

תלמוד - בבלי וירושלמי

- א.ב.ברכות: בבלי כה.א. רש"י בקטע "מרחיק ד' אמות" כו.א. ירושלמי ג.ה.
ג.עירובין צב.ב.
ד.ברכות: בבלי כה.א. רש"י בקטע "בזמן שיש בהן עורות" רש"י ותוספות בקטע "לית הלכתא"
ירושלמי ג.ה.
ה.ו. ברכות ירושלמי ג.ה.
ז.ח. ברכות כה.א. רש"י ותוספות בקטע "לית הלכתא"
ט.ברכות כה.א. רש"י בקטעים "ציפי" "דהני גנו"

רמב"ם - הלכות

- א.קריאת שמע ג. ח. ג.יב.
ב.קריאת שמע ג. ט.
ג.תפילה ח.ח.
ד.קריאת שמע ג. ו.
ח.קריאת שמע ג. טו.
ט.קריאת שמע ג. יד.

הלכות קריאת שמע

פ. מי שאינו יכול להשמר מהפיח
(ובו סעיף אחד)

א. מי שברי לו שאינו יכול לעמוד על עצמו מלהפיח עד שיגמור קריאת שמע ותפילה - מוטב שיעבור זמן קריאת שמע ותפילה ולא יתפלל ממה שיתפלל בלא גוף נקי. ואם עבר זמן תפילה - אנוס הוא ומתפלל מנחה שתיים. ואם יראה לו שיכול לעמוד על עצמו בשעת קריאת שמע - יניח תפילין בין 'אהבה' לקריאת שמע.

הגה:
ויברך עליהם.

באורים

להפיח - להוציא רוח מחלק גופו התחתון.
שברי לו - שברור לו.

פא. דין צואת קטן

(ובו ב' סעיפים)

א. קטן שהגיע לכלל שאחר כיוצא בו יכול לאכול כזית דגן בכדי שיוכל גדול לאכול אכילת פרס - מרחיקין מצואתו או ממימי רגליו.

ב. היה קורא וראה צואה כנגדו, ילך כדי שיזרקנה מאחריו ארבע אמות. ואם אי אפשר - כגון שיש לפניו נהר או דבר אחר המעכב - ילך כדי שיניחנה לצדדין ארבע אמות. ואין צריך לחזור אלא למקום שפסק. ולהרבינו יונה - אם היה במקום שהיה לו לתת אל לבו שיש שם צואה, צריך לחזור לראש.
ועיין לעיל סימן ע"ו. ח.

באורים

א. קטן - מי שהגיע לגיל שיכול לאכול כזית (28 גרם) דגן במשך זמן שאדם בוגר בינוני יכול לאכול פרס, היינו חצי ככר בגודל ארבע ביצים. (216 גרם, ביצה - 54 גרם)
דגן - שם כולל לחמשה מינים: חיטה, שעורה, כוסמת, שיבולת שועל ושיפון. מהם מפרישים חלה, מהם אופים מצה והם הופכים לחמץ בתנאים מסוימים. (מסכת חלה פרק א. משניות א. ב.)

מרחיקין מצואתו - "משאכל כזית מאלו - בכל ענין אכילה - שצואת מינים הלל מסרחת".
(מסכת סוכה מב. ב. רש"י בקטע "מרחיקין מצאתו")

ב. ארבע אמות - מידת יסוד בהלכה 1.9 מטר (אשכנזי - 2.3 מטר).

פפא. הלכות קריאת שמע

מקורות

תנ"ך

ראה סימן ע"ו.

תלמוד - בבלי וירושלמי

א. סוכה מב. ב. רש"י בקטע "מרחיקין מצאתו"

ב. ברכות: בבלי כב. ב. (משנה) ירושלמי ג. ה. (משנה)

הלכות קריאת שמע

פ.ב. דין צוואה יבשה

(ובו ב' סעיפים)

א. צוואה יבשה כל כך שאם יזרקנה תתפרך - הרי היא כעפר ומותר לקרות כנגדה, והוא שלא יהיה בה ריח רע.

הגדה:

ויש אומרים: דלא הזי כעפר רק אם נפרכת על ידי גלילה בלא זריקה. וכן עיקר.

ב. מי רגלים שנבלעו בקרקע - אם היו מרטיבין היד אסור לקרות כנגדם.

ויש אומרים: דאינו אסור, רק בטופח על מנת להטפוח. ויש לסמוך על זה.

באורים

א. תתפרך-תתרוסק. פרך - ריסק, שבר, פורר. "פורכן (את המנחות) עד שמחזירן לסלתן".
(מסכת ברכות לו.ב.)

ב. מי רגלים - שתן. טופח על מנת להטפוח - רטוב במידה כזאת שיכול להרטיב גם אחרים.

פ.ב. הלכות קריאת שמע מקורות

תנ"ך

ראה סימן ע"ו.

תלמוד - בבלי

א.ב. ברכות כה.א. רש"י בקטע "איכא דאמר"

רמב"ם - הלכות

א. קריאת שמע ג.ז.

הלכות קריאת שמע

פג. דין בית הכסא בקריאת שמע

(ובו ה' סעיפים)

א. אסור לקרות כנגד בית הכסא ישן אפילו פינו ממנו הצואה. ויראה לי דהיינו כשאין לו מחיצות, אבל אם יש לו מחיצות, אף על פי שיש בו צואה - קורא כנגדו בסמוך ואינו חושש אם, אין מגיע לו ריח רע.

ב. הזמינו לבית הכסא ועדיין לא נשתמש בו, מותר לקרות כנגדו אבל לא בתוכו.

ג. אמר: 'בית זה יהא לבית הכסא'. ואמר על בית אחר: 'וגם זה', דינם שוה. ואם אמר על השני: 'ובית זה', ולא אמר: 'וגם זה', הרי זה השני ספק אם הזמינו לכך אם לאו, לפיכך אין קורין בו לכתחילה. ואם קרא בו - יצא.

ד. בית הכסא שהוא בחפירה, ופיו בריחוק ארבע אמות מן הגומא, והוא עשוי במדרון - בענין שהרעי מתגלגל ונופל מיד למרחוק, וכן המי רגלים יורדין מיד לגומא - כסתום דמי ומותר לקרות בו, אם אין בו ריח רע וגם אין משתינין בו חוץ לגומא.

הגדה:

אבל אם משתינים בהם לפעמים - אסור להרהר בהם בדברי תורה, כל שכן לקרות קריאת שמע.

ה. בני אדם שיש להם ספסל נקוב ונפנין עליו - מותר לקרות קריאת שמע כנגדו, כיון שאין הצואה על הנקב וגם אין הגרף תחת הנקב. ועוד שהנקב תמיד מכוסה בדף.

הגדה:

וכל מי שקורא במקום שאין קורין, חוזר וקורא.

באורים

7. ארבע אמות - 1.9 מטר (אשכנזי - 2.3 מטר). רעיי - צואה. (מסכת מכות פרק ג. משנה יד.)

מי רגלים - שתן.

הגרף - סיר לילה. "גרף של רעיי". (מסכת שבת קמג.א.)

פ.ג. הלכות קריאת שמע מקורות

תנ"ך
ראה סימן ע"ו.

תלמוד - בבלי וירושלמי

א.ב. ברכות: בבלי כב.ב. (משנה) כו.א. רש"י בקטע "כנגד בית הכסא" ירושלמי ג. א. (משנה)
סוכה תוספות בקטע " בשבת" מגילה כז.ב.

ג. שבת י.א. י.ב. תוספות בקטע "שאני בית כסא" נדרים ז.א. רש"י ותוספות ור"ן בקטע
"יש יד לבית הכסא"

ד.ה. ברכות כו.א. רש"י בקטע "דפרסאי"

רמב"ם - הלכות קריאת שמע

א. ג.ב.

ב. ג.ג.

הלכות קריאת שמע

פד.אם מותר לקרות במרחץ

(ובו סעיף אחד)

א.מרחץ חדש שלא רחצו בו - מותר לקרות בו. ובישן - בבית החיצון שכל העומדין שם לבושים - מותר. ובאמצעי - שקצת העומדין שם לבושים וקצת ערומים - יש שם שאילת שלום אבל לא קריאת שמע ותפילה.

הגדה:

ומותר להרהר שם בדברי תורה.

ובפנימי - שכולם עומדים שם ערומים - אפילו שאלת שלום אסור.

הגדה:

ואסור לענות אמן בבית המרחץ.

פד. הלכות קריאת שמע מקורות

תנ"ך

ויבן שם גדעון מזבח לה' ויקרא לו ה' שלום. (שופטים ו.כד.)

פרשנות על התנ"ך

פשט: השופט גדעון בן יואש קרא על המזבח שבנאו: השם הוא שלומנו. (רש"י על הפסוק)

דרש: "אסור לאדם שיתן שלום לחבירו בבית המרחץ משום שנאמר "ה' שלום" (מסכת שבת י.ב.)

גדעון קרא לו להקב"ה 'ה' שלום'. ('בית יוסף' ב'טור' על הסימן)

תלמוד - בבלי וירושלמי

א.שבת: בבלי י. א. י.ב. תוספות בקטע "שאני בית כסא" מ.ב. ירושלמי ג.ג. קידושין לג.א. רש"י בקטע "בתי גואי" עבודה זרה ירושלמי ג.ד. נדרים ז.א. תוספות בקטע "הזמינו"

רמב"ם - הלכות

א. קריאת שמע ג.ג.ה. תפילין ד.כב.

הלכות קריאת שמע

פ. באיזו מקומות אסור לקרות קריאת שמע
(ובו ב' סעיפים)

א. לא ילך אדם במבואות המטונפות ויניח ידו על פיו ויקרא קריאת שמע. ואפילו אם היה קורא ובא, צריך להפסיק כשיגיע למבוי המטונף. וכשיצא משם - אפילו שהיה כדי לגמור את כולה - אינו צריך לחזור אלא למקום שפסק.

הגדה:

ויש אומרים שחוזר לראש. וכן עיקר. ועיין לעין סימן ס"ה.א.

ג. אפילו להרהר בדברי תורה אסור בבית הכסא ובבית המרחץ ובמקום הטינופת, והוא המקום שיש בו צואה ומי רגלים.

הגדה:

ואפילו הלכות המרחץ אסור ללמוד במרחץ.

דברים של חול מותר לאמרם שם בלשון הקדש. וכן הכינויים - כגון רחום, נאמן וכיוצא בהם - מותר לאמרם שם. אבל השמות שאינם נמחקין אסור להזכירם שם. ואם נזדמן לו שם להפריש מדבר האסור - מפריש, ואפילו בלשון הקודש ובענייני קודש.

הגדה:

ובמקום שמוותר להרהר בדברי תורה מותר לפסוק דין ובלבד שלא יאמר טעמו של דבר.

באורים

ג. להפריש מדבר האסור "אם נכנס בלב הרהור עבירה, מותר להרהר שם בדברי תורה... שהתורה מצילה מהרהורים רעים" (משנה ברורה' לפי 'מגן אברהם')

ב. הרחבה והעמקה

"השמות הקדושים המהורים שנקרא בהם הקב"ה... ושבעה שמות הם: השם הנכתב יו"ד ה"א וא"ו ה"א והוא השם המפורש, או הנכתב אדני, ואל, ואלוה, ואלהים, ואלהי, ושדי, וצבאות... שאר הכינויים שמשבחין בהן את הקב"ה, כגון חנון, ורחום, הגדול, הגבור, והנורא, הנאמן, קנא, וחזק וכיוצא בהן הרי הן כשאר כתבי הקדש ומותר למוחקן".

(רמב"ם הלכות יסודי התורה ו. א. -ב. ה.)

פה. הלכות תפילה מקורות

תנ"ך

א. וגם אני נתתי להם חקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם ⁽¹⁾ (יחזקאל כ.כה).
הוא משכי העון בחבלי השוא וכעבות העגלה חטאה ⁽²⁾ (ישעיה ה.יח).
כי דבר ה' בזה ⁽³⁾ (במדבר טו.לא).
ובדבר הזה תאריכו ימים ⁽⁴⁾ (דברים לב. מז).

פרשנות על התנ"ך

פשט: 1. "מסרתים ביד יצרם להיכשל בעונם". (רש"י)
"מסרתים ביד שנאם, אחר יצרם המטופש". (תרגום יהונתן)
"מסרתים ביד אויביהם שישימו עליהם חוקים שלא יהיו טובים
להם... וגזירות שלא יחיו בהם" (רד"ק)
2. "גוררים יצרם הרע עליה מעט מעט... ומשנתגרה בהם מתגבר והולך" (רש"י)
"כמו שמושל האדם העגלה הטעונה בחבלים ובעבותות, כן הם מושכים את
העון אליהם בחזקה". (רד"ק)
דרש: 3. "דבר ה' בזה" - "האומר: אין תורה מן השמים, אפיקורוס, המגלה פנים בתורה
(דורש דרשות של דופי)... האומר: כל התורה כולה אני מקבל חוץ מדבר זה... כל
התורה אמר (משה רבנו) מפי הקודש (הקב"ה) ודבר זה מפי עצמו אמר... היכול
ללמוד ואינו לומד.. שלא השגיח על דברי תורה כל עיקר". (מסכת סנהדרין צט.א.,
ספרי על פרשת שלח פיסקה ו.)
פשט: 4. בסיכום שירת האזינו אומר משה רבינו: "כי לא דבר ריק הוא מכם כי הוא
חייכם". (דברים לב. מז). "אין לך דבר ריקן בתורה". (רש"י ויונתן בן עוזיאל על הפסוק)
דרש: 1.2.3.4. היה מהלך במבואות המטונפות - לא יקרא קריאת שמע .. שאם היה
קורא ובא - פוסק. לא פסק מאי? ... עליו הכתוב אומר: 'נתתי להם חקים לא
טובים' ⁽¹⁾... 'מושכי העון' ⁽²⁾... 'דבר ה' בזה' ⁽³⁾ ... ואם פסק מה שכרו? ... 'תאריכו
ימים' ⁽⁴⁾ ". (מסכת ברכות כד.ב.)

תלמוד - בבלי וירושלמי

א. ברכות כד.ב. ראש השנה לד.ב.
ב. ברכות כד.ב. שבת: בבלי י.ב. מ.ב. תוספות בקטע "וכי תימא" קנ.א. ירושלמי ג.ג.
עבודה זרה: בבלי מד.ב. תוספות בקטע "תנא" ירושלמי ג.ד.

רמב"ם - הלכות קריאת שמע

א. ב.יב. ג.יד.
ב. ג.ד. ג.ה.

הלכות קריאת שמע

פו. שצריך להרחיק מן מים סרוחים
(ובו סעיף אחד)

א. מים סרוחים, או מי משרה ששורים בהן פשתן או קנבוס, צריך להרחיק מהם כמו
מן הצואה.

באורים_

קנבוס- צמח סיבים. ממנו הופק שמן ואף שימש להתקנת חבלים, אריגים ונעלים.
"הפשתן והקנבוס שטרפן (עירבב) זה בזה". (מסכת כלאים פרק ט. משנה א.)

פו. הלכות קריאת שמע מקורות

תלמוד - בבלי וירושלמי

א. ברכות: בבלי כב.ב. (משנה) כה ב. רש"י בקטעים "במים הרעים" "מי המשרה" ירושלמי ג. ה.

רמב"ם - הלכות קריאת שמע
א. ב.ז.

הלכות קריאת שמע

פז. כמה צריך להרחיק בשעת קריאת שמע מן גרף של רעי
(ובו ג' סעיפים)

א. גרף של רעי ועביט של מי רגלים - של חרס או של עץ - צריך להרחיק מהם כמו מצואה, אפילו הטיל בהם מים. אבל אם הן של מתכת, או של זכוכית, או של חרס מצופה - מותר אם הם רחוצים יפה.

ב. גרף ועביט של חרס או של עץ שכפאו על פיו - יש מתירין ויש אוסרין. והלכה כדברי האוסרים.

ג. מותר לקרות קריאת שמע בבית שיש בו צואה ומי רגלים או גרף ועביט, כיון שהרחיק מהם כשיעור שנתבאר בסימן ע"ט. וכן אם כפה עליהם כלי - אף על פי שהם עמו בבית - הרי אלו כקבורים ומותר לקרות כנגדן.

באורים

א. גרף של רעי - סיד לילה. "גרף ועביט - שניהם כלי חרס הם, אלא של רעי (צואה) קרוי גרף, ושל מי רגלים (שתן) קרוי עביט". (מסכת ברכות כה.ב. רש"י בקמט "גרף ועביט")

פז. הלכות קריאת שמע מקורות

תנ"ך

ראה סימן ע"ו.

תלמוד בבלי

א.ג. ברכות כה.ב. רש"י בקטע "גרף ועביט" תוספות בקטעים "גרף של רעי" "ובלבד"

רמב"ם - הלכות קריאת שמע

א.ג. גיב.

הלכות קריאת שמע

פת. בעל קרי מותר בקריאת שמע

(ובו סעיף אחד)

א. כל הטמאים קורין בתורה וקורין קריאת שמע ומתפללין, חוץ מבעלי קרי, שהוציאו עזרא מכל הטמאים ואסרו בין בדברי תורה בין בקריאת שמע ותפילה עד שיטבול, כדי שלא יהיו תלמידי חכמים מצויין אצל נשותיהן כתרנגולין. ואחר כך ביטלו אותה תקנה, והעמידו הדבר על הדין שאף בעל קרי מותר בדברי תורה ובקריאת שמע ובתפילה בלא טבילה ובלא רחיצה דתשעה קבין. וכן פשט המנהג.

הגה:

יש שכתבו שאין לאשה נידה בימי ראייתה ליכנס לבית הכנסת, או להתפלל, או להזכיר השם או ליגע בספר. ויש אומרים: שמוותרת בכל. וכן עיקר. אבל המנהג במדינות אלו כסברא ראשונה. ובימי לבון נהגו היתר. ואפילו במקום שנהגו להחמיר, בימים נוראים וכהאי גוונא שרבים מתאספים לילך לבית הכנסת, מותרים לילך לבית הכנסת כשאר נשים, כי הוא להן לעצבון גדול שיהכל מתאספים והן יעמדו חוץ.

באורים

קרי - כינו לשכבת זרע. אם יצאה מאיש, מכל סיבה, נקרא 'בעל קרי' וליציאה - 'מקרה לילה'.

טבילה - במקוה טהרה.

רחיצה דתשעה קבין - "בעל קרי שנחטף עליו תשעה קבין (כ-18 ליטר) מים - מהור". (מסכת ברכות כב.א.)

ליגע בספר - שתוכנו דברי תורה.

במדינות אלו - נכתב במזרח אירפה.

בימים נוראים - מתחילת אמירת 'סליחות' עד ליום כיפור כולל. (לפי 'משנה ברורה')
כהאי גוונא - כגון זה.

הרחבה והעמקה

אשה נידה בימי ראייתה - בימי המחזור החדשי - כשהיא רואה דם, עד משך שבעה ימים - היא מכונה 'נידה', בין שראתה פעם אחת בין שראתה במשך כל שבעת הימים. אם ביום השביעי לפנות ערב פסקה מלראות דם, הרי מדין תורה מובלת במקוה טהרה בליל שמיני והיא טהורה. לאחר שבעת ימי הנידה מתחילים ימים המכונים 'אחד עשר ימי הזיבה'. דינם: אם באחד מהימים הללו ראתה דם במשך יום אחד או שנים הרי למחרת יום הראיה היא מובלת ואם לא ראתה בו דם, היא טהורה לעת ערב. ארוע כזה נקרא 'שומרת יום כנגד יום'. אם ראתה דם שלוש ימים רצופים, היא צריכה לספור שבעה ימים רצופים נקיים מדם - המכונים 'ימי לבון' - ומובלת ביום השביעי לטהרה. אך בנות ישראל החמירו על עצמן שאפילו רואות טיפת דם בכל גודל - במשך אחד עשר יום לאחר עונת הוסת - הן סופרות שבעה נקיים ולאחריהן מובלות לטהרה. לאחר 'אחד עשר ימי הזיבה' לאחר שטהרה מזיבה, היא שוב נידה במשך שבעה ימים. ומתחילה שוב למנות ימי זיבה.

(מסכתות: ברכות: בבלי לא.א. ירושלמי ה.א. מגילה כח.ב. נידה טו.א. שלחן ערוך 'יורה דעה' סימנים קפג.קפז. קצו.)

פח.הלכות קריאת שמע

הרחבה והעמקה

'בעל קרי'

עזרא הסופר ובית דינו התקינו ש'בעל קרי' אסור לקרוא בתורה, לקרוא קריאת שמע ולהתפלל עד שיטבול. (מסכת בבא קמא פב.א.) הנימוק: נצטוונו מפי הגבורה להעביר את המסר של מתן תורה לדורות הבאים. ככתוב: "והודעתם לבניך ולבני בניך". (דברים ד.ט.) אופן ההעברה אמור להיות זהה למעמד הר סיני כנאמר: "יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחרב". (דברים ד.י.) "מה להלן (בסיני) באימה וביראה וברתת ובויע אף כאן (קריאה בתורה וכ') באימה וביראה וברתת ובויע. מכאן אמרו: הזבים והמצרעים ובאין על נדות (סוגים שונים של טמאים) - מותרים לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים, לשנות במשנה וגמרא ובהלכות ובאגדות, אבל בעלי קריין אסורים". כיון שבהכנות למעמד נצטוו: "ויאמר אל העם היו נכנים לשלשת ימים אל תגעו אל אשה" (שמות י.מ.) וזאת כדי שבעת מתן תורה לא יהיו 'בעלי קרי'. לכן הוחל האיסור כדלעיל. נימוק נוסף: "שלא יהו תלמידי חכמים מצויים אצל נשותיהם כתרנגולים". (מסכת ברכות: בבלי כב.א.ב. ירושלמי ג.ד.) גורל תקנת עזרא - "ולא פשטה תקנה זו בכל ישראל ולא היה כח ברוב הציבור לעמוד בה לפיכך בטלה. וכבר נהגו כל ישראל לקרות בתורה ולקרות קריאת שמע והן בעלי קריין, לפי שאין דברי תורה מקבלין טומאה אלא עומדין בטהרתן לעולם שנאמר: (כט) 'הלוא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפצץ סלע' (ירמיה כג. כט.) מה אש אינה מקבלת טומאה אף דברי תורה אינם מקבלין טומאה". (רמב"ם הלכות קריאת שמע פרק ד הלכה ח)

חכם מישראל

עזרא הסופר - כהן מגדולי התורה. (יחוסו לאהרון הכהן וחכמתו בספר עזרא ז. א.ה.י.) "ראוי היה עזרא שחיתן תורה על ידו לישראל, אילמלא לא קדמו משה". (מסכת סנהדרין כא.ב.) עלה מבבל למעלה מיובל שנים לאחר השלמת בנין בית שני (הושלם בערך בשנת 515 לפני ספירת העמים. שיטת חישוב שונה ראה מסכת ערכין יג. א. ורש"י בקמעים "רב אשי" "ומנלן" "וכתיב"). קיבל רשיון מפורט ממלך פרס, ארתחשסתא, המעניק לתורה מעמד חוקה ליהודה. טיהר את בית ישראל מנשואי תערובת. (מסכת קדושין ס.ב.)

פח.הלכות קריאת שמע מקורות

תנ"ך

ואיש כי תצא ממנו **שכבת זרע** ורחץ במים את כל בשרו⁽¹⁾ (ויקרא טו.טז).
כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור **מקרה לילה**⁽²⁾ (דברים כג.יא).

פרשנות על התנ"ך

1. יציאת שכבת זרע בשוגג מחייבת טבילה במקוה טהרה שלארבעים סאה. (יונתן בן עוזיאל, אבן עזרא ערוכין ד.ב.)
2. דרכו של קרי לבוא בלילה. (מסכת נזיר סו.א.) "כשמהרהר על משכבו". (רש"י שם בקטע "אורחיה")

תלמוד- בבלי וירושלמי

א. ברכות: בבלי כ.ב. (משנה) רש"י בקטע "בעל קרי" תוספות בקטעים "בעל קרי" "כדאשכחן"
כא.ב. רש"י בקטע "זב שראה קרי" כב.א. רש"י בקטע "מכאן אמרו" כב.ב. (משנה וגמרא)
כו.א. (משנה) רש"י בקטע "זב שראה קרי" ברכות:ירושלמי ג.ד. (משנה) ג.ה. (משנה) ג.ו. (משנה)
יומא ירושלמי ח.א. תענית ירושלמי א.ו. בבא קמא פב.א. ב. תוספות בקטע "אתא" חולין קלו.ב.
רש"י בקטע "אין דברי תרה" תוספות בקטע "כרבי אלעאי"

רמב"ם- הלכות

א. קריאת שמע ד.ח. תפילה ד.ד. ד.ה. ד.ו. ספר טהרות הלכות אבות הטומאות ה.טו.